

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta
Studijní program: Sociální geografie a regionální rozvoj

Renáta Mikešová

Regionální diferenciace volebního chování v Česku
Regional differentiation of voting behaviour in Czechia

Disertační práce

Vedoucí práce: RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.
Praha 2019

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem disertační práci zpracovala samostatně za použití uvedených zdrojů a literatury. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného či stejného akademického titulu. Součástí disertační práce jsou publikační výstupy, na kterých jsem se autorsky podílela. Podíl autorství je specifikován u každé publikace. Souhlas spoluautorů s vymezením autorského podílu je uveden v příloze práce.

Publikace:

MIKEŠOVÁ, R., ŠIMON, M. (2015): Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování. In: Kostelecký, T., Mikešová, R., Poláková, M., Čermák, D., Bernard, J., Šimon, M. Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013. Praha. Sociologický ústav. s. 117-130.

Autorský podíl: 0,5

ČERMÁK, D., MIKEŠOVÁ, R., STACHOVÁ, J. (2016): Regional differences in political trust: Comparing the Vysocina and Usti Regions. Communist and Post-Communist Studies, s. 1-10.

Autorský podíl: 0,3

MIKEŠOVÁ, R., KOSTELECKÝ, T. (2016): Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918-1938) a po roce 1989. Středoevropské politické studie/Central European Political Studies Review, XVIII, 4, 354-380.

Autorský podíl: 0,7

ČERMÁK, D., MIKEŠOVÁ, R. (2018): Starostové a starostky a jejich priority. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 54, 4, 561-592.

Autorský podíl: 0,5

MIKEŠOVÁ, R. (2019): Vliv lokálního kontextu na volební chování v Česku. V recenzním řízení v časopise Geografie.

Autorský podíl: 1

V Praze, datum

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych poděkovala svému školiteli Tomáši Kosteckému za vedení mé disertační práce a zejména za podporu a ochotu mi kdykoli pomoci. Chtěla bych též poděkovat všem kolegům z oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu Akademie věd ČR, se kterými jsem spolupracovala a spolupracuji na různých projektech, za to, že se na ně mohu kdykoli obrátit a oni mi vždy velmi ochotně poradí.

Děkuji též své rodině a přátelům, kteří mi vždy věřili a podporovali mě.

Obsah

1. Úvod	11
2. Volební geografie a teoreticko-metodologické přístupy ke zkoumání	18
2.1. Historie volební geografie	18
2.2. Volební geografie v Česku	19
2.3. Teoretické přístupy ve volební geografii	20
3. Regionální diferenciací volebního chování – teoretické přístupy	30
3.1. Kompoziční přístup	31
3.2. Kontextuální přístup	32
3.3. Interakční přístup	35
4. Představení publikovaných prací	37
4.1. Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování	38
4.2. Vliv lokálního prostředí na volební chování v Česku	40
4.3. Starostové, starostky a jejich priority	43
4.4. Regionální rozdíly v politické důvěře: Srovnání Kraje Vysočina a Ústeckého kraje	44
4.5. Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918-1938) a po roce 1989	45
5. Závěr/Shrnutí	47
6. Literatura	52
7. Soubor publikovaných textů	64

Seznam publikovaných textů:

POLÁKOVÁ, M., MIKEŠOVÁ, R. (2014): Politické strany působící na území Česka (v období první republiky a po roce 1989). In: Kostecký, T., Mikešová, R., Poláková, M., Čermák, D., Bernard, J., Šimon, M. Koho volí Vaši sousedé? Prostorové vzorce volebního chování na území Česka od roku 1920 do roku 2006, jejich změny a možné příčiny. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). s. 24-62.

POLÁKOVÁ, M., MIKEŠOVÁ, R. (2014): Volby v Česku. In: Kostecký, T., Mikešová, R., Poláková, M., Čermák, D., Bernard, J., Šimon, M. Koho volí Vaši sousedé? Prostorové vzorce volebního chování na území Česka od roku 1920 do roku 2006, jejich změny a možné příčiny. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). s. 63-82.

BERNARD, J., MIKEŠOVÁ, R. (2014): Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. Sociologický časopis/ Czech Sociological Review, 50, 4, s. 521-545.

MIKEŠOVÁ, R. (2015): Nejvýznamnější politické strany – program, představitelé a jejich zařazení do stranických rodin. In: Kostecký, T., Mikešová, R., Poláková, M., Čermák, D., Bernard, J., Šimon, M. Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013. Praha. Sociologický ústav. s. 29-46.

MIKEŠOVÁ, R. (2015): Volby do ČNR a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v letech 1990-2013. In: Kostecký, T., Mikešová, R., Poláková, M., Čermák, D., Bernard, J., Šimon, M. Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013. Praha. Sociologický ústav. s. 47-67.

MIKEŠOVÁ, R., ŠIMON, M. (2015): Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování. In: Kostecký, T., Mikešová, R., Poláková, M., Čermák, D., Bernard, J., Šimon, M. Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013. Praha. Sociologický ústav. s. 117-130.

ČERMÁK, D., MIKEŠOVÁ, R., STACHOVÁ, J. (2016): Regional differences in political trust: Comparing the Vysocina and Usti Regions. Communist and Post-Communist Studies, s. 1-10.

MIKEŠOVÁ, R., KOSTELECÝ, T. (2016): Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918-1938) a po roce 1989. Středoevropské politické studie/Central European Political Studies Review, XVIII, 4, 354-380.

BERNARD, J., DECKER, A., VOJTÍŠKOVÁ, K., MIKEŠOVÁ, R. (2016): Living and Dealing with Limited Opportunities: Social Disadvantage and Coping Strategies in Rural Peripheries, Sociální studia, 13, 2, s. 29-53.

ČERMÁK, D., MIKEŠOVÁ, R. (2018): Starostové a starostky a jejich priority. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 54, 4, 561-592.

KOSTELECÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., BERNARD, J. (2018): Střední školy v regionech Česka: ovlivňuje periferní poloha nabídku škol, poptávku po nich a úspěšnost jejich studentů? In Bernard, J. (ed.), T. Kostecký, R. Mikešová, J. Šafr, M. Šimon, L. Trlifajová, J. Hurrle. Nic se tady neděje... Životní podmínky na periferním venkově. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. s. 95-126

MIKEŠOVÁ, R., BERNARD, J. (2018): Spokojenost se životem ve venkovských periferiích. In Bernard, J. (ed.), T. Kostecký, R. Mikešová, J. Šafr, M. Šimon, L. Trlifajová, J. Hurrle. Nic se tady neděje... Životní podmínky na periferním venkově. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. s. 150-166.

MIKEŠOVÁ, R., (2018): Prekérní práce na periferním venkově. In Bernard, J. (ed.), T. Kostecký, R. Mikešová, J. Šafr, M. Šimon, L. Trlifajová, J. Hurrle. Nic se tady neděje... Životní podmínky na periferním venkově. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. s. 167-185.

LEONTIYEVA, Y, MIKEŠOVÁ, R., TOLLAROVÁ, B. (2018): Pražané s cizím pasem. Výsledky výzkumu cizinců ze zemí mimo EU žijících v české metropoli. Praha: Sociologický ústav. ISBN 978-80-7330-337-2 (online)

MIKEŠOVÁ, R. (2019): Vliv lokálního kontextu na volební chování v Česku. V recenzním řízení v časopisu Geografie

Abstrakt:

Předložená disertační práce se zabývá regionální diferenciací volebního chování a dalšími tématy volební geografie v Česku. Volební geografie, která studuje geografické aspekty organizace, průběhu a výsledků voleb, se po dlouhou dobu vzhledem k neexistenci svobodných voleb rozvíjela zejména v západních společnostech. V Česku se začala rozvíjet až v 90. letech a jejím cílem bylo zachytit mimo jiné procesy transformace společnosti a stabilizace demokracie, porovnat volební vzorce ověřené v podmínkách stabilizovaných liberálních demokracií se vzorci v transformujících se státech a přizpůsobit je specifickým podmínkám transformujících se zemí. Volební geografie se orientuje zejména na zkoumání regionální diferenciaci volebního chování. Jejím cílem je zjistit, zda odlišné vzorce volebního chování vycházejí ze sociální struktury populace v regionu, jsou ovlivněny kontextuálními faktory anebo je kombinací obou těchto příčin. Dalším významným předmětem studia volební geografie jsou prostorové vzorce reprezentativity, které jsou však zkoumány především ve většinových volebních systémech.

Disertační práce se skládá se dvou základních částí. První část představuje širší teoreticko-metodologické uvedení do zkoumané problematiky. Nejprve je krátce představena historie volební geografie a posléze i nejvýznamnější práce a představitelé volební geografie v Česku. Volební geografie postrádá ucelenou teorii a využívá teoretické koncepty z jiných oborů převážně z politologie. Další část se podrobně věnuje představení jednotlivých teoretických konceptů, které se ve volební geografii uplatnily, a to se zvláštním přihlédnutím k pracem zabývajícím se volbami uskutečněnými na území Česka. Větší pozornost je věnovaná teoretickým přístupům vysvětlujícím regionální diferenciaci volebního chování. Druhá část disertační práce je tvořena publikovanými pracemi autorky. Příložené texty se skládají ze dvou článků publikovaných v časopisech s impakt faktorem, jednoho článku publikovaného v časopise v databázi ERIH, jedné kapitoly v odborné monografii a jednoho článku, který byl zaslán do recenzního řízení do impaktovaného časopisu. Všechny publikované texty jsou v disertační práci krátce představeny, pak následují jako příloha kompletní texty v originálním znění. Publikované texty se zabývají různými tématy volební geografie a k jejich zkoumání přistupují s využitím různých kvantitativních i kvalitativních metod.

Abstract:

This thesis explores the regional differentiation of electoral behaviour and other topics in electoral geography in the Czech Republic. Electoral geography, which studies the geographic aspects of the organisation, process, and results of elections, for a long time developed mainly in Western societies given the absence of free elections in other countries. It began to develop in the Czech Republic in the 1990s and its goal was to explore the process of the transformation of society and the stabilisation of democracy, to compare electoral patterns observed in conditions of stable liberal democracies with the patterns found in transforming states, and to adapt them to the specific conditions of transition countries. Electoral geography focuses mainly on the spatial variations of electoral behaviour. It seeks to determine whether different patterns of electoral behaviour are based on the social structure of the population in the region, whether they are influenced by contextual factors, or whether it is a combination of both. Another important subject studied by electoral geography is the spatial patterns of representation, which however are usually studied in majoritarian electoral systems.

The thesis is composed of two basic sections. The first section offers a broader theoretical and methodological introduction to the research topic. It begins with a brief introduction to the history of electoral geography and the most important works and figures in the field of electoral geography in the Czech Republic. Electoral geography has no comprehensive theory of its own and instead draws on theoretical concepts from other disciplines and primarily from political science. This section then goes on to outline the theoretical concepts that have been used in electoral geography, with special consideration given to works relating to elections in the Czech Republic. Particular attention is paid to theoretical approaches explaining the regional differentiation of electoral behaviour. The second section of the thesis is made up of the author's published work. The publications attached here include two articles published in journals with an impact factor, one article published in the ERIH database journal, one chapter in a monograph, and one article that was sent to a journal with an impact factor for review. Brief outlines are provided of the basic characteristics of all of these works, the original versions of which are then attached. The published texts deal with different topics in electoral geography and use various quantitative and qualitative methods.

1. Úvod

Volby v demokratických společnostech jsou jedinou institucionalizovanou formou politické moci lidu a mechanismem, kterým demokratická společnost vyjevuje většinovou vůli a podle ní se řídí (Klíma 1998). Prostřednictvím voleb voliči určují své zástupce (jednotlivce či strany), kteří je budou zastupovat v podílu na moci. Volby, které jsou na základě Všeobecné deklarace lidských práv svým charakterem rovné, tajné a přímé, umožňují voličům svobodně projevit své politické preference. Občan České republiky starší 18 let má právo volit své zástupce v obci a v kraji, ve kterém má trvalé bydliště, v Poslanecké sněmovně a v Senátu Parlamentu České republiky a svého zástupce v Evropském parlamentu. Od roku 2013 voliči volí v přímé volbě prezidenta republiky. Volby do zákonodárných orgánů legitimizují existenci a fungování politického systému jako celku a zároveň pravidelným hlasováním se formuje a reprodukuje politická elita (Klíma 1998). Volby do různých orgánů (parlamentu, zastupitelstev) se liší nejen svou charakteristikou, volebním systémem (poměrný, většinový), ale i volební účastí.

Volby ukazují rozložení názorů obyvatel a politických sil. Jejich výsledky přitom ovlivňují všechny občany, a to i ty, kteří se voleb účastnit nemohou nebo nechtějí. Výsledky voleb však ukazují mnohem více než jen konkrétní politické preference voličů v určitých volbách, ukazují i rozdílnou angažovanost obyvatel spojenou s důvěrou ke konkrétním institucím a charakterizují atmosféru ve společnosti. Volby jsou zejména v posledních letech v Česku ale i v jiných státech spojeny s vypjatou atmosférou poukazující na rostoucí rozdělení společnosti, a to na rozdělení nejen na základě sociálních nerovností, ale i rozdělení geografické (polarizace město-venkov, regionální polarizace). Pochopení procesů, které stojí za vznikem a prohlubováním této polarizace, tak může přispět porozumění politickému vývoji v zemi.

Volbami se zabývá více vědních oborů, přičemž každý z nich na volby nahlíží z pohledu své vědní disciplíny a s využitím jejího metodologického aparátu. Volby jsou předmětem zájmu politologie, historie, sociologie a sociální geografie. Volební geografie, která je subdisciplínou politické geografie, se zaměřuje především na prostorové aspekty voleb. V *Dictionary of Human Geography* (Johnston a kol. 2000) je volební geografie definována jako disciplína studující geografické aspekty organizace, průběhu a výsledků voleb. Předmětem studia volební geografie jsou prostorová organizace voleb, prostorová diferenciací volebních výsledků a jejich vztah k dalším charakteristikám populace a prostorové vzorce reprezentativity, zejména vliv prostorové diferenciací volebních výsledků na konstituování zastupitelských orgánů a převod

hlasů na mandáty. Volební geografie se zabývá též vlivem lokálních faktorů na politické postoje a na výsledky voleb, které ovlivňují rozhodování voličů (např. sousedský efekt, efekt kampaně apod.) a prostorovými odlišnostmi v uplatňování moci a realizaci politiky směřující k ovlivnění volebních výsledků ve vybraných regionech a místech (Johnston a kol. 2000).

Volební geografie byla na svém vrcholu v 70. a 80. letech 20. století, kdy byly v geografii významně využívány k charakteristice a vysvětlení jevů zejména statistické metody. Devadesátá léta jsou spojena s kritikou volební geografie především z metodologického hlediska, neboť do té doby byla volební geografie téměř výhradně zaměřená pozitivisticky a vycházela především z analýzy kvantitativních dat. Volební geografie se též podle Leiba a Quintona (2011) nedokázala vyrovnat s nástupem humánní geografie, což vedlo k poklesu zájmu o tento vědní obor. Určité oživení nastalo na přelomu století s využitím nových přístupů, zároveň se volební geografie prosadila v zemích, které patřily k tzv. východnímu bloku a kde po dlouhou dobu nedocházelo k demokratickým volbám. V těchto zemích se volební geografie zaměřila na zmapování procesu návratu k původním vzorcům volebního chování v regionech anebo vzniku nových vzorců v důsledku transformace společnosti v postsocialistickém období. Cílem bylo mimo jiné nalezení prostorových vzorců volebního chování a jejich vysvětlení. Mezi tyto země patří i Česko, kde se volební geografie začala rozvíjet po roce 1989. Regionální diferenciací volebního chování se dlouhodobě zabývají zejména Kostecký a kol. (1991, 1993, 2001, 2002, 2004, 2014, 2015), Pink a kol. (2006, 2010, 2012, 2014), Maškarinec (2013, 2014).

Předložená disertační práce se zaměřuje na volební geografii Česka, konkrétně se jedná o následující výzkumná témata:

- 1) Teoretické a metodologické přístupy ke zkoumání volebního chování. Volební geografie nemá vlastní ucelenou teorii a využívá teoretické koncepty zejména z politologie. První část práce je zaměřena na charakteristiku jednotlivých teoretických konceptů a zejména na jejich konkrétní uplatnění ve volební geografii, a to s přihlédnutím zejména k české volební geografii. Podrobněji se pak věnují teoretickým konceptům vysvětlujícím regionální diferenciaci volebního chování, která je jedním ze základních i nejvíce zkoumaných témat volební geografie.
- 2) Volební geografie vychází zejména z anglo-americké tradice, základní teoretické přístupy i práce se vztahují k parlamentním volbám v Británii a USA, případně v dalších západních státech (Itálie). V Česku se začalo volební chování a vzorce volebního chování zkoumat až po roce 1990 s prvními svobodnými volbami. Volební geografie

nemá v Česku proto dlouhou tradici. Ve své práci se zaměřuji na základní předměty studia volební geografie, tedy konkrétně na regionální diferenciaci volebního chování a na geografii reprezentace, a to prostřednictvím studia konkrétních témat v souvislosti s volebním chováním v Česku. Konkrétně jsem se ve svých dílčích pracích zaměřila na otázky, co ovlivňuje regionální odlišnosti ve volebním chování, čím je volební chování v Česku specifické a kdy lze využít poznatky zjištěné v jiných zemích? Při zkoumání těchto témat jsem se neorientovala pouze na volby parlamentní, ale i na volby komunální a celkově na podobu komunální politiky v Česku, neboť jak se při výzkumu ukázalo, komunální politika a celostátní politika se vzájemně ovlivňují. V případě druhé oblasti zkoumání volební geografie, geografie reprezentace, která vzhledem k charakteru volebního systému v Česku není častým předmětem studia, jsem se zaměřila na reprezentativitu poslanců v Poslanecké sněmovně parlamentu, a to ve srovnání dvou historických období.

Z metodologického hlediska představují předložené texty, z nichž je disertační práce složena, směs různých metod a výzkumných přístupů. Metody zkoumání se lišily podle zkoumaného tématu. Při výzkumu byly využity jak metody kvantitativní, tak metody kvalitativní. Výzkum pro disertační práci byl realizován v rámci tří výzkumných projektů, na kterých jsem spolupracovala se svými kolegy z oddělení Lokálních a regionálních studií Sociologického ústavu AV ČR. Prvním z projektů byl projekt Stabilita a změny prostorových vzorců volebních preferencí na území České republiky od zavedení všeobecného hlasovacího práva – příčiny a důsledky¹ podpořený Grantovou agenturou České republiky v letech 2012-2015. V rámci tohoto projektu jsem se podílela na sběru a kvantitativní analýze dat (volební data, data ze Sčítání lidu, domů a bytů, ekonomická data) i na kvalitativní analýze dat. V rámci projektu byly realizovány diskuse ve fokusních skupinách s voliči ve vybraných regionech a městech Česka a zároveň hloubkové rozhovory s významnými lokálními představiteli. Cílem bylo porovnat význam kontextuálních a kompozitních faktorů pro vysvětlení relativní stability prostorových vzorců volebního chování v čase na území Česka. Hloubkové rozhovory pak přispěly k hlubšímu poznání mechanismů, kterými jsou prostorově specifické vzorce volebního chování udržovány nebo měněny v čase, zvláště v období, kdy politické postoje nemohou být svobodně vyjadřovány (jako v době vlády komunistické strany), nebo v době velkých sociálních, ekonomických a politických změn (jako po roce 1989).

¹ Hlavním řešitelem projektu reg. č. P408/12/1442 byl RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.

Druhým projektem realizovaným v letech 2012-2014, byl výzkum Krajská zastupitelstva v evropské perspektivě², na kterém Sociologický ústav spolupracoval s Univerzitou Palackého v Olomouci. V rámci tohoto projektu jsem se podílela na analýze dat o důvěře v politické instituce. Třetím projektem, v rámci kterého jsem realizovala výzkum prezentovaný v této disertační práci, je výzkum Evropský starosta II³ realizovaný v letech 2016-2018. Cílem bylo zkoumání lokálního politického leadershipu na komunální úrovni v obcích v Česku. V rámci tohoto projektu jsem se zabývala kvantitativní analýzou dat z internetového dotazování starostů a starostek, které proběhlo současně v několika evropských zemích, a sekundární analýzou dat o obcích a o volbách do obecních zastupitelstev. Konkrétněji se jednotlivým metodám zkoumání věnuji v každém z publikačních výstupů, které jsou součástí disertační práce.

Klíčovým přínosem této disertační práce a publikačních výstupů je komplexnější přístup ke zkoumání regionální diferenciaci volebního chování v Česku včetně analýz jednotlivých dílčích témat volební a politické geografie, která s otázkou voleb úzce souvisejí a v mnohém se s ní prolínají. Jedná se zejména o vliv sociálního kapitálu v regionu na důvěru jeho obyvatel v různé politické instituce, což se odráží ve výši volební účasti, nebo vliv lokální politiky a především osoby starosty nebo starostky na směřování a vedení obce. Jednotlivé předložené práce se zabývají základními tématy volební geografie, zejména regionální diferenciací volebního chování, a geografii reprezentace.

Většina dosud publikovaných prací zabývajících se volebním chováním v Česku se orientovala na kvantitativní analýzu dostupných anebo zjištěných dat. Kvantitativní analýze se věnovaly i některé dílčí výstupy, které jsou součástí této disertační práce. Na kvantitativní analýzu volebních výsledků navazují též kvalitativní analýzou, jejímž cílem je hlubší pohled na zkoumanou problematiku a na témata kvantitativní analýzou hůře dosažitelná.

První z prací uvedených v empirické části disertační práce je kapitola v knize Geografie výsledků parlamentních voleb (Kostecký a kol. 2015) s názvem *Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování* (Mikešová, Šimon 2015). Práce se věnuje uplatnění teorie ekonomického hlasování, respektive vnímání a hodnocení stavu ekonomiky reprezentovaném mírou nezaměstnanosti v místě bydliště voliče na volební chování v Česku. V práci byla na agregovaných volebních a sociodemografických datech testována teorie racionální volby pro období voleb od roku 2002 do roku 2010. Výsledky

² Hlavním řešitelem projektu reg. č. P404-12-0714 byl PhDr. Dan Ryšavý, Ph.D.

³ Hlavním řešitelem projektu reg. č. GA16-01331S byl PhDr. Daniel Čermák, Ph.D.

analýzy potvrdily předpokládaný pozitivní vztah mezi mírou nezaměstnanosti a podílem hlasů pro levicu, avšak nepotvrdily pozitivní vztah mezi růstem nezaměstnanosti před volbami a růstem podpory pro levicové strany na úrovni obcí, neboť v obcích s relativně vyšší nezaměstnaností se na vysvětlení podpory levicových stran značnou měrou podílí výše volební účasti. Ta je v těchto regionech tradičně nižší, avšak na druhou stranu platí, že pokud se voliči voleb zúčastní, volí z velké části levicové strany. Práce zároveň diskutovala o riziku využívání ukazatelů nezaměstnanosti na úrovni obcí pro měření ekonomické situace jakožto indikátorů pro existenci ekonomického hlasování v intencích teorie racionální volby, neboť indikátory výše a změny nezaměstnanosti vykazují podstatně odlišné výsledky podle toho, jakou územní jednotku v analýze využíváme. Nezaměstnanost reflektuje nejen charakter ekonomické situace v regionu, ale je do jisté míry odrazem sociální skladby v regionu. Volič je přitom ovlivněn nejen situací vlastní nebo situací v obci, ale i dalšími kontextuálními faktory na vyšší řádovostní úrovni (Kostelecký et al. 2015), což ovlivňuje jeho volební chování.

Druhá práce *Vliv lokálního kontextu na volební chování* (Mikešová 2019) se též zabývala regionální diferenciací volebního chování a ve snaze jít více do hloubky při zjištění příčin specifického volebního chování bylo využito kvalitativních metod, což umožnilo zkoumat i témata, která byla dosud do jisté míry při zkoumání regionální diferenciaci volebního chování opomíjena anebo která jsou kvantitativními metodami obtížně dosažitelná. Výzkum ve vybraných modelových regionech ukázal na podstatný vliv sociodemografických charakteristik voličů v určitém regionu a role historického vývoje určitého území, ale i vliv rodiny, politické socializace, rodinné historie a tradice, a to nejen na samotné volební výsledky, ale i na volební účast. Nezanedbatelnou roli v některých regionech sehrává též komunální politika, která je svých charakterem bližší voličům a slouží jako inspirace i pro jiné volby na vyšší úrovni.

Práce *Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918-1938) a po roce 1989* (Mikešová, Kostelecký 2016) ukazuje, jakým způsobem se geografie uplatňuje v otázkách reprezentativity. Sledování prostorového rozmístění místa bydliště zvolených poslanců vypovídá o vývoji územní proporcionality, ale i o měnících se centrech politické moci. Hlavní město Praha kontinuálně ztrácí dominantní postavení charakteristické pro počáteční fázi obou sledovaných období rozvoje republiky (po vzniku v roce 1918 a po revoluci a ustavení demokratického zřízení v roce 1989) na úkor dalších měst v pořadí. Analýza potvrdila jasnou decentralizaci a

regionalizaci politické moci v Česku, která stojí v protikladu s pozorovaným trendem centralizace moci v ekonomice založené na koncentraci řídicích a rozhodovacích ekonomických subjektů do největších měst, zvláště pak do Prahy (Hampl 2007; Blažek, Netrdová 2012). Ztráta dominantního postavení Prahy a dalších větších měst souvisí s vývojem politiky jako takové a zejména s klesající důvěrou občanů k politikům a politickým institucím působícím na celostátní úrovni, v kombinaci s přetrvávající poměrně vysokou důvěrou v komunální politiky (Čermák, Stachová 2010). Negativní postoj k celostátní politice a zejména k Praze s ní spojované byl často tematizován i v hloubkových rozhovorech ve vybraných regionech Česka v předcházející práci.

Na regionální diferenciaci důvěry v politické instituce se zaměřil příspěvek *Regional differences in political trust: Comparing Vysocina and Usti Regions* (Čermák, Mikešová, Stachová 2016), který ukázal na význam kontextuálních proměnných např. vlivu velikosti obce nebo sociokulturních charakteristik regionu na výši důvěry v jednotlivé politické instituce, jako jsou zastupitelstva obce, kraje a Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Jako významný se potvrdil i vliv ekonomické krize v regionech. Analýza ukázala významné rozdíly v míře důvěry v jednotlivé politické instituce, stejně jako významné rozdíly mezi regiony samotnými.

Poslední práce *Starostové a starostky a jejich priority* (Čermák, Mikešová 2018), která je součástí disertační práce, se obrací ke komunální politice. Práce, která je založena na datech z reprezentativního výzkumu starostů a starostek v Česku, ukázala na vliv typu obce na škále město-venkov a dalších geografických proměnných, zejména velikost obce, na charakter lokálního leadershipu nebo-li na způsob vedení a směřování obce a na stanovování priorit starostů a starostek.

Disertační práce je členěna do dvou částí. V první části se autorka věnuje teoreticko-metodologické diskusi zkoumaného tématu, konkrétně vývoji volební geografie a jednotlivých přístupů ke zkoumání volební geografie a zejména regionální diferenciaci volebního chování, jako jednomu ze základních předmětů studia volební geografie. Druhá část disertační práce je tvořena publikovanými pracemi autorky včetně jejich krátkého představení v úvodu každé z nich, po kterém následuje plné znění prací. Publikace prezentují různá témata a metodologické přístupy ke zkoumání volební geografie. Příložené práce se skládají ze čtyř článků, z nichž dva byly publikovány v impaktovaných časopisech, jeden článek v odborném recenzovaném časopise v databázi ERIH a jeden článek je v současné době v recenzním řízení v impaktovaném časopisu Geografie. Jeden článek je v anglickém jazyce, zbývající články jsou

v českém jazyce. Součástí práce je i jedna kapitola v odborné knize vydané v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Autorka tři články a kapitolu publikovala ve spoluautorství s kolegy z výzkumného oddělení Lokálních a regionálních studií Sociologického ústavu AV ČR. Poslední článek autorka vypracovala samostatně. Výsledky svého zkoumání autorka pravidelně prezentovala na domácích i zahraničních konferencích (např. konference International Political Science Association (IPSA), European Sociological Association (ESA), kongres České společnosti pro politické vědy (ČSPV), International Conference of Historical Geographers (ICHG) a konference České sociologické společnosti (ČSS)).

2. Volební geografie a teoreticko-metodologické přístupy ke zkoumání

Cílem této části disertační práce je krátce představit historii volební geografie, volební geografii v Česku a dále teoretické koncepty, se kterými volební geografie pracuje. Hlavní důraz je pak kladen na teoretické přístupy ke zkoumání regionální diferenciace volebního chování.

2.1. Historie volební geografie

Za zakladatele volební geografie bývá považován André Siegfried (1913), který vycházel z tradic francouzské regionální školy a jako první ve své práci porovnával mapy volebních výsledků v západní Francii s mapami vysvětlujících faktorů zachycujícími fyzickogeografickou, ekonomickou a sociální diferenciaci sledovaného území. V anglosaském světě je za zakladatele volební geografie považován spíše Edward Krehbeil (1916), který analyzoval volby do britského parlamentu. Siegfried i Krehbeil si kladli podobné otázky a použili podobné metody zkoumání. Zatímco Krehbeil identifikoval jako významný faktor ovlivňující volební chování charakter zaměstnání, Siegfried se více soustředil na sociální souvislosti ovlivněné fyzickogeografickým prostředím, zejména geologií (Forest 2017). Podle některých autorů (Schulten 2012) se však za první volební mapu dá považovat již mapa výsledků prezidentských voleb v USA z roku 1880 zveřejněná v atlase Scribner's Statistical Atlas of the United States. Dalším významným dílem na poli volební geografie řadící se ke klíčovému je práce Carla Sauera (1918) zabývající se prostorovým vymezením volebních obvodů v USA, což je vedle prostorové diferenciace volebního chování dalším z významných tematických okruhů volební geografie.

V západním světě zaznamenala volební geografie největší rozkvět společně s tzv. kvantitativní revolucí v geografii především v 70. a 80. letech, kdy postupně vzniklo velké množství prací zkoumajících zejména prostorové aspekty volebního chování. Taylor (1987) hovoří o třech aspektech nového kvantitativního přístupu, které byly aplikovány ve volební geografii. Zaprvé se jednalo o masivní využití statistických analýz, které byly využívány ke studiu geografie voleb. Zadruhé vzrostl zájem o vliv prostorových faktorů a vliv lokálního kontextu na volební výsledky a zatřetí se geografové začali zabývat otázkou reprezentace a zejména pravděpodobnostním modelováním rozdělení volebních okrsků neboli geografii reprezentace. V této době vznikly stovky prací zabývajících se jednotlivými tématy volební geografie, avšak

jak konstatoval Taylor (1987), mnoho z těchto prací mělo jen malý teoretický přesah. Cílem většiny z nich bylo porozumět konkrétní zkoumané situaci s minimem generalizace. V 90. letech západní volební geografie procházela krizí. Agnew (1987) a Reynolds (1990) jí vytýkali, že se volebním geografům nepodařilo vytvořit žádnou ucelenou sociální teorii, která by se zabývala volebním chováním. Volební geografie stejně jako politická geografie vycházela a ostatně stále vychází zejména z teoretických přístupů politologie.

K určitému oživení došlo v souvislosti se změnami v geopolitickém uspořádání, kdy se volební geografie zaměřila na volby v bývalých komunistických státech. Co se týče teoretického ukotvení, v posledních letech se ve volební geografii objevily práce vycházející z poststrukturalistických přístupů, které využívají feministickou perspektivu a orientují se na otázky národní i regionální identity (Leib, Quentin 2011). Mezi pracemi volební geografie po roce 1990, které analyzovali Leib a Quentin (2011) však stále převažuje tradiční prostorová analýza volebního chování, neboť vzhledem k pravidelně se opakujícím volbám existuje i poptávka po jejich analytickém zarámování. Jedná se o různé pohledy na volby vzhledem k charakteristice voličů, ale i kandidátů (vliv rasy, náboženství, genderu, lokálních kandidátů, rozdíly mezi venkovem a městem atd.), analýzy toku informací, vliv sousedského efektu atd. Mezi další zkoumaná témata patří volební strategie, volební kampaně a jejich prostorový kontext, otázky politické participace a reprezentace, analýza volebních systémů a proces vymezování a přeměny vymezení volebních okrsků (Madleňák 2017). Prosadily se též nové statistické metody zpracování dat, včetně využití statistické analýzy plošných jevů (prostorová autokorelace, LISA) a hojně se uplatňují geografické informační systémy.

2.2. Volební geografie v Česku

V 90. letech se začala volební geografie též rozvíjet v transformujících se státech. Jejím cílem bylo zachytit mimo jiné procesy transformace společnosti a stabilizace demokracie v jednotlivých postkomunistických zemích a porovnat volební vzorce ověřené v podmínkách stabilizovaných liberálních demokracií se vzorci v transformujících se státech a přizpůsobit je specifickým podmínkám transformujících se zemí (Kostelecký 1993; Madleňák 2010). Mezi hlavní práce věnující se volební geografii a zejména analýze prostorové diferenciace volebních výsledků v Česku patří práce Kosteleckého a jeho spolupracovníků (1991, 1993, 2001, 2004, 2009, 2014, 2015), Pinka s kolegy (2006, 2010, 2012), Šaradína (2003, 2006), Maškarince

(2013, 2014) a dalších. Z měřítkového pohledu převládají práce zkoumající celý stát na základě administrativně-statistických regionů, zejména okresů nebo volebních obvodů (Pink 2012; Kostelecký a kol. 2014, Kostelecký a kol. 2015). Zaměřují se na volební podporu a zjištění stabilních vzorců této volební podpory jednotlivým tradičním i nově vzniklým politickým stranám. Druhým příkladem jsou práce zaměřující se na konkrétní regiony a analyzují regiony na základě volebních výsledků v obcích (Balík 2006; Dohnal 2010; Maškarinec 2014), případně v jednotlivých částech města (Ondroušek 2013). Též lze rozlišit práce podle typu voleb, kterých se týkají – parlamentních nebo voleb do zastupitelstev krajů nebo obcí. V poslední době vznikají i práce věnující se kandidátům do voleb, faktorům ovlivňujícím jejich úspěch ve volbách a vlivu preferenčních hlasů na volební výsledky (Pink, Voda 2009; Bernard 2012).

Specifickým přístupem u transformujících se zemí je zkoumání historického kontextu regionálních volebních vzorců a zejména jakým způsobem se výsledky historických voleb v některých regionech promítají i do voleb současných. Největší pozornost byla tomuto kontextu v bývalých komunistických zemích věnována v Polsku (Zarycki 1999, 2000, 2015; Kowalski 2013; Janczak 2015), kde lze dodnes identifikovat vliv historického rozdělení země. Historickým kontextem se však zabývali i autoři na Slovensku (Krivý 1999; Madleňák, Balážovič 2018) nebo na Ukrajině (Osipian, Osipian 2012). V Česku se historickému kontextu a zkoumání souvislostí mezi historickými volbami a volbami současnými věnovali zejména Jehlička a Sýkora (1991), Daněk (1993), Voda (2011) a Kostelecký a kol. (2014, 2015), při zaměření na konkrétní území též Balík (2006).

2.3. Teoretické přístupy ve volební geografii

Jak již bylo řečeno, politická geografie i volební geografie víceméně postrádají vlastní teoretické koncepty a využívané teoretické zasazení vychází zejména z politologie. V 70. letech měla ambici svojí univerzálností propojit široké pole politicko-geografických výzkumů do jednoho celku systémová teorie, avšak bezúspěšně (Taylor 1987; Kostelecký 1993). Podle této systémové teorie jsou výsledky voleb odrazem prováděné politiky a volby zpětnou vazbou, která má ovlivnit budoucí ekonomický a sociální vývoj (Taylor 1987; Johnston a kol. 1990). Kritiky jí bylo vytýkáno, že nezahrnuje vliv historie a konfliktů a politické strany jsou v této teorii postaveny do pozice pouhých prostředníků předkládajících kandidáty a přijímajících hlasy (Taylor 1987). Zároveň se teorie nevyrovnává s vlivem globalizace, klesající volební

účastí a změnou politické participace obyvatel, zejména s nárůstem tzv. nekonvenční participace (zahrnuje podpis petic, účast na protestech, demonstracích, bojkotech atd.).

V této části disertační práce se podrobněji zaměřuji na nejčastěji užívané teoretické koncepty využívané ve volební geografii. V jednotlivých podkapitolách je každý teoretický přístup krátce představen a posléze se více věnuji jeho uplatnění ve volební geografii a zejména ve volební geografii v Česku.

Uvedené teoretické přístupy se vzájemně prolínají a v mnohém na sebe i navazují. V posledních několika dekádách dochází však k poklesu významu některých teoretických konceptů při vysvětlení volebního chování, konkrétně k poklesu významu konfliktních linií a poklesu významu stranické identifikace, tedy podílu lidí, kteří se identifikují s nějakou politickou stranou, a dochází k nárůstu významu jiných, krátkodobých vlivů na volební chování (Smitt, Holmberg 1995). Mezi podstatné efekty, které se uplatňují, patří vliv stranických lídrů spojený s rostoucí personalizací politiky, hodnocení výkonu hospodářství či hlasování na základě témat (Linek, Voženílková 2017). Personalizace volebního chování je chápána jako volební chování, kdy voliči v čím dál větší míře posuzují politiku jako soutěž mezi individuálními kandidáty než mezi stranami, a proto ve větší míře hlasují na základě hodnocení lídrů (Garcia 2014). Hodnocení lídrů přitom může být založeno na apolitických charakteristikách kandidáta jako věk, gender, povolání, vzdělání, příjem (Caprara 2007). V posledních letech též významně klesá volební účast (Nový 2013; Linek, Voženílková 2017) a zároveň se lidé mnohem častěji přiklánějí k politickým stranám, které lze obtížně zařadit na pravo-levé politické škále (tzv. catch-all strany). Nárůst vlivu televize a v poslední době zejména internetu a sociálních sítí, které jsou nyní hlavním zdrojem politické informace pro většinu voličů, vedlo k většímu důrazu na osobnost samotného vedoucího představitele politické strany (Garzia 2014). Tento trend podle některých autorů (Clarke et al. 2004) vychází z toho, že se mainstreamové strany příliš neliší a navíc existuje řada témat, na kterých se v obecné rovině shodne většina voličů (např. boj proti korupci) (Naxera 2018). Po dlouhou dobu relativně stabilní vzorce volebního chování se v posledních desetiletích mění a vzniká tak potřeba redefinovat tradiční modely volebního chování.

2.3.1. Teorie štěpících nebo konfliktních linií

Zásadní teoretický koncept, který se uplatnil ve volební geografii, je teorie štěpících nebo také konfliktních linií, tzv. cleavages. Podle tohoto konceptu S. Rokkana a S. M. Lipseta (1967) je

možné vysvětlit diferenciaci volebního chování rozdělením společnosti do skupin s podobnými politickými postoji (cleavages – česky štěpení nebo konfliktní či štěpící linie), se kterými se politické strany identifikují. Politické strany jsou nositelkami konfliktů, které vznikly v souvislosti s průběhem národní revoluce stojící za vznikem moderních států a průmyslové revoluce. Lipset s Rokkanem identifikovali čtyři základní typy diferencujících znaků v Evropě – dominantní versus podmíněná kultura nebo též centrum versus periferie a stát versus církve, které se vytvořily v období rozvoje národních států. Další dva typy (zemědělství versus průmysl nebo také město versus venkov a vlastníci versus pracující nebo také zaměstnavatel versus zaměstnanec) jsou důsledkem průmyslové revoluce. Pro politické strany 20. století byla nejzásadnější konfliktní linií linie zaměstnanec versus zaměstnavatel, kdy z tohoto vztahu vznikly strany komunistické a sociálnědemokratické hájící zaměstnance v opozici ke stranám konzervativním hájícím zaměstnavatele.

Nejvíce pozornosti ze strany geografů přitáhla konfliktní linie centrum versus periferie a město versus venkov (průmysl versus zemědělství), neboť polarizace prostoru je jedním ze základních témat sociální geografie. Zabýval se jí již Christaller (1933) ve své teorii centrálních míst a posléze zejména Friedmann (1972) v teorii jádro-periferie, kde zároveň definoval kumulativní mechanismy, pomocí kterých dochází k dalšímu posilování dominance jádra nad periferií, což vede k vytváření napětí/konfliktu mezi jádrem a periferií (Havlíček a kol. 2005).

Ačkoli je využití konfliktních linií ve volební a politické geografii klíčovým konceptem, jeho význam a operacionalizované definice se v pojetí různých autorů značně liší. Podle Zaryckého není překvapující, že pojem cleavages neboli konfliktních linií je chápán různě a analyzován z různých pohledů a s využitím různých technik (Zarycki 1999). Postupně se vyvinuly vedle hlavních konfliktních linií definovaných Lipsetem a Rokkanem (1967) další vyplývající např. z historie jednotlivých států nebo vyjadřující se k jednotlivým problémům konkrétních zemí. Lijphart (1990) doplnil čtyři základní typy ještě o dvě další – první se týká konfliktu ohledně liberální demokracie (liberální demokracie versus fašismus nebo komunismus) a konflikt týkající se zahraniční politiky a zejména postoj k evropské integraci (národní izolacionismus versus integrace).

Z dalších je třeba zmínit práci Ingleharta (1971), který zásadním způsobem ovlivnil teorii konfliktních linií, když v teorii zohlednil společenské změny, k nimž došlo od šedesátých let 20. století (snižující se počet dělnictva a lidí zabývajících se zemědělstvím, růst střední třídy, oslabení identifikace s tradičními politickými stranami atd.). Inglehart mluví o nové konfliktní

linii související s ekonomickou vyspělostí státu – materialismus versus postmaterialismus, kdy staré materiální hodnoty jsou konfrontovány s postmateriálními hodnotami jako např. zájem o životní prostředí, rozšíření pojmu politické participace, důraz na kvalitu života apod. Inglehart též klade důraz na význam vzdělání a na rozdíly mezi generacemi (Inglehart 2008).

Pro středo a východoevropské poměry, které se vyznačují vysokou voličskou volatilitou a negativní identifikací s politickými stranami, přepracoval tradiční koncept konfliktních linií Kitschelt (1995). Navrhl tři konflikty dělící společnost: 1. otázka definice občanství (univerzální pojetí lidských práv versus občanství podmíněné etnickým a kulturním statutem); 2. otázka způsobu vlády (libertariáni versus zastánci autoritativních zřízení); 3. spor o ekonomiku (zastánci volného trhu versus zastánci redistribuce)(Kitschelt 1995).

Význam konfliktních linií však v poslední době slábne, dochází k vytváření politických stran napříč konfliktními liniemi a vznikají politické strany nazvané Kirchheimerem (1966) „catch-all party“ (někdy překládáno jako strany všelidové), které se snaží přitáhnout všechny voliče a usilují o podporu všech vrstev společnosti. Jejich vznik souvisí s proměnou západoevropských společností a s profesionalizací volebních kampaní spojenou s proměnou médií (zejména v důsledku expanze televize, která lidrům stran nabídla nové možnosti). S prohloubením některých rysů catch-all strany, zejména zesílením závislosti na státu, který je hlavním zdrojem financí, ale i stranického personálu, je spojován další typ politické strany nazvaný Katzem a Mairem (1995) kartelová strana. Pro kartelové strany je též příznačné využití volebních expertů či reklamních agentur (Kopeček, Svačinová 2015).

Pro český kontext je charakteristický ještě jeden nový typ politické strany, a to strana-firma nebo také podnikatelská strana nebo strana politických podnikatelů (entrepreneurial parties), kterou popsali Hopkin a Paolucci (1999). Pro tento typ strany je podstatná finanční podpora komerční firmy, nebo vznik nové speciální organizace podle podnikatelských principů (Kopeček, Svačinová 2015). Expanze podnikatelských stran souvisí s krizí stávajícího stranického systému a s hlubokou nespokojeností voličů s dosavadními stranickými elitami. V Česku se to odrazilo na vzestupu ANO, Věcí veřejných a Úsvitu na začátku první dekády 21. století, kdy převládala atmosféra hluboké nedůvěry k dosavadním stranickým elitám a prudce stoupala občanská nespokojenost. K jednomu z klíčových prvků strany-firmy patří i vlastnictví médií (ibid).

Tématu konfliktních linií ve volební geografii se v středoevropských a východoevropských státech věnovali např. Zarycki (1999) nebo Kostecký (2002), kteří analyzovali jednotlivé státy a srovnávali konfliktní linie, které ovlivnily jejich stranický systém. V Česku se významu konfliktních linií v současné politice věnovali Havlík a Voda (2016) a Maškarinec (2017). Mezi dominantní faktory, které měly vliv na vývoj stranických systémů v jednotlivých zemích, Zarycki řadí historické dědictví, zejména politickou tradici určitých regionů a urbanizaci (Zarycki 1999). Kostecký vedle relevance klasických konfliktních linií navržených Lipsetem a Rokkanem v středoevropském prostoru analyzuje též platnost dalších jako např. generační konfliktní linie a konfliktní linie ovlivněnou přístupem ke genderovým otázkám, zejména k otázce zastoupení žen v politice nebo vzhledem k přístupu k potratům (Kostecký 2002). Havlík a Voda (2016) i Maškarinec (2017) ve svých pracech konstatovali, že pro českou politiku byla po dlouhou dobu určující socioekonomická konfliktní linie dělící strany na pravici a levici, avšak s nástupem nových stran ve volbách v roce 2010 a 2013 se snížila vysvětlovací kapacita modelu konfliktních linií v prostoru, neboť volební podpora nových stran (ANO 2011, Věci veřejné, Úsvit přímé demokracie) je takřka nezávislá na sociodemografických charakteristikách regionů (Havlík, Voda 2016; Maškarinec 2017).

Z politologů a sociologů se konfliktním liniím a jejich odrazu v českém stranickém systému věnovali zejména Hloušek, Kopeček (2005), Kopeček (2005) nebo Linek, Chytilík a Eibl (2016). Český stranický systém se podle Hlouška a Kopečka stejně jako stranické systémy dalších středo a východoevropských zemí zpočátku po roce 1989 vyznačoval vysokou voličskou volatilitou, negativní identifikací voličů se stranami a určitou nerozhodností, kdy volič ví, koho určitě nebude volit, ale neví přesně, koho volit bude. V první porevoluční fázi tak hrál dominantní roli spor o podobu budoucího režimu (komunismus versus antikomunismus), avšak tato konfliktní linie po prvních demokratických volbách ztratila svůj význam (Hloušek, Kopeček 2005; Zarycki 1999). Po roce 1990 sehrály většinou však spíše marginální roli konfliktní linie město versus venkov, nacionalistická linie, materialismus versus postmaterialismus nebo církev versus stát (ta je stabilní konfliktní linií existující v Česku již od roku 1990, avšak její význam je malý). V dalších porevolučních letech došlo k výraznému posilování významu socioekonomické konfliktní linie transformace, která se i vzhledem k směřování hlavních politických stran (ODS a ČSSD) více k modelu catch-all party stala nejdůležitější konfliktní linií a indikátorem pozice jednotlivých politických stran na škále levice-pravice (Hloušek, Kopeček 2005). Po zlomových parlamentních volbách v roce 2010 a 2013 se však podle Linka, Chytilka a Eibla (2016) významně proměnila politická soutěž

v Česku. Zatímco tradiční politické strany stále soutěží zejména v levoprávní dimenzi, tak „nové politické strany chtějí voliče zaujmout jasnou a vyhraněnou pozicí v jedné z vedlejších dimenzí“, jako např. v postoji k evropské integraci nebo dimenzi sociální liberalismus a konzervatismus (ibid.).

Teorii konfliktních linií využívala i výrazná část dosavadních analýz vysvětlujících geografii volebního chování v Česku (Kouba 2007; Maškarinec 2013, 2017; Pink et al. 2012; Voda 2014; Havlík, Voda 2016). Empiricky jsou práce založeny na analýze souvislostí v prostorově agregovaných datech a tyto souvislosti pak autoři implicitně interpretují jako odraz souvislostí na individuální úrovni. Podle Bernarda (2015) jsou však regionální odlišnosti jen z menší části vysvětlitelné jako souhrnný obraz individuální podmíněnosti volebního chování sociálním postavením voličů a je třeba uvažovat i o existenci kontextových efektů (podrobněji viz kapitola 3).

2.3.2. Teorie třídně podmíněného hlasování, teorie stranické podmíněnosti

Další z teoretických přístupů, které využila a inspirovala se jimi volební geografie, je teorie třídně podmíněného hlasování (class voting). Tento přístup vychází z teze, že třídní struktura společnosti se odráží ve stabilních vzorcích voličské podpory, kdy vyšší třídy podporují pravicové strany a nižší třídy strany levicové (Lazarsfeld, Berelson, Gaudet 1948). Podle řady studií se však od druhé poloviny 20. století význam třídní příslušnosti pro volební chování snižuje, i když její vliv je stále podstatný (Evans 2000). Slábnoucí význam třídní podmíněnosti se pak odráží ve vyšší míře voličské volatility a v posilování vlivu politických stran typu catch-all i v celkovém poklesu vnímaného významu ekonomicky chápané pravo-levé dimenze v politickém prostoru (Bernard 2015).

Teorie třídně podmíněného chování souvisí s teorií stranické identifikace, podle které zejména prostřednictvím politické socializace vzniká u voličů dlouhodobá psychologická podpora k politické straně a zajišťuje jí loajální volební podporu ve volbách různého typu (Campbell, Gurin, Miller 1954). Stranická identifikace byla vnímána po dlouhou dobu jako stabilní po celý život voliče, avšak asi od 70. let se v západních demokraciích slábne (Dalton 2016) a začíná se hovořit o tzv. rozmrznutí stranických systémů, což vedlo ke zvýšení voličské volatility a k nárůstu tzv. tematického hlasování (Kopeček 2005).

Stranická identifikace je v Česku relativně nízká (Linek, Lyons 2013). Podle Nového (2013) je to způsobeno i tím, že se stranická identifikace má vytvářet a prohlubovat v průběhu politické socializace a určitou podmínkou je existence subjektů s poměrně dlouhou tradicí. V postkomunistickém prostoru se však vytvořila nová struktura politických stran a většina voličů se politicky socializovala v době nedemokratické soutěže, a proto mohou tak někteří pociťovat hlubší identifikaci (pozitivní i negativní) pouze ke komunistické straně.

Zatímco v západním světě dochází spíše k poklesu významu třídní podmíněnosti, v postkomunistických zemích se na přelomu století naopak projevovala tendence k posílení jejího významu v souvislosti s narůstáním sociálních nerovností (Smith, Matějů 2011). Za narůstáním těchto nerovností stojí mimo jiné i prohlubování regionálních nerovností vzhledem k odlišné ekonomické výkonnosti regionů (Blažek, Csank 2007). Podle Bernarda (2015) stojí za proměnou prostorové struktury české společnosti tři vzájemně provázané procesy: zaprvé se jedná o makroregionální diferenciaci, která již v 90. letech vedla ke zformování rozvojových oblastí v pražském metropolitním areálu a v okolí některých dalších velkých měst a na druhou stranu k vytvoření oblastí zatížených strukturálními problémy spojenými s transformací těžkého průmyslu (Blažek, Csank 2007; Novák, Netrdová 2011). Zadruhé měl vliv na proměnu prostorové struktury rozvoj suburbanizace v okolí zejména Prahy ale i dalších měst spojený se silnou selektivní migrací (Ouředníček 2003). Třetím procesem je prohlubování diferenciací venkovského prostoru, zejména rozdílů mezi periferním a rozvojovým příměstským venkovem (Musil, Müller 2008).

V transformačním období došlo k vzhledem k rozvoji tržní ekonomiky k výraznému nárůstu počtu zaměstnavatelů a samostatně výdělečně činných osob, zároveň však i k nárůstu nezaměstnanosti. Proměnila se ekonomická i demografická struktura obyvatel. Vzhledem k stárnutí obyvatel narostl počet ekonomicky neaktivních a zvýšil se podíl vysoce kvalifikovaných zaměstnanců (Bernard 2015). Tyto změny by se v případě platnosti teorie třídně podmíněného chování měly promítnout i do prostorové diferenciací volebního chování vzhledem ke koncentraci osob různého sociálního postavení v prostoru v souvislosti s regionální diferenciací ekonomických příležitostí, což potvrdil na agregovaných datech Bernard (2015). Ukázal tak na postupný nárůst významu třídní příslušnosti při analýze prostorových vzorců politického chování v Česku a na pomyslné rozevírání nůžek mezi regiony, i když to neplatí absolutně, neboť stále existují regiony, které lze považovat za

ekonomicky úspěšné, ale z různých důvodů se voliči v nich přiklánějí k levicovým stranám (ibid.)

2.3.3. *Teorie ekonomického hlasování*

Další teoretický koncept, který se uplatňuje ve volební geografii, je teorie ekonomického hlasování, které se více věnují v empirické části disertační práce, konkrétně v předložené kapitole *Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování* v knize *Geografie výsledků parlamentních voleb* (Kostecký a kol. 2015). Základem tohoto přístupu je teorie racionální volby (rational choice theory) (Downs 1957), která vychází z předpokladu, že lidé se chovají egoisticky, tedy uzpůsobují své chování, a to i volební chování, tak, aby maximalizovali svůj užitek. Volební výsledky jsou tak ovlivněny výkonem ekonomiky a zejména vnímáním a hodnocením stavu ekonomiky z pohledu voliče (Evans, Anderson 2004). Rozlišují se přitom dva typy, a to hlasování retrospektivní, kdy volič hodnotí výkon určité politické strany v předcházejícím období, anebo hlasování prospektivní, kdy volič vychází z politického programu strany a předvolebních slibů (Uslaner 1989; Svačinová 2013). Z teorie racionálního chování, které je vytýkána absence i jiných hledisek sociálního chování a jejich kontextu (Green, Shapiro 1994), vyšla teorie omezené racionality (bounded rationality), podle které se jedinec není schopen ve většině případů rozhodnout optimálně a jeho rozhodnutí je spíše uspokojivé než dokonalé (Simon 1982).

Ekonomická situace ovlivňuje volební chování, jednotliví autoři se však liší v tom, jakou měrou. Podle Lewis-Becka a Paldama (2000) je ekonomická situace významným faktorem a ekonomické změny vysvětlují až jednu třetinu změn ve volbách. Anderson (2007) na druhou stranu tvrdí, že vliv ekonomiky na volební výsledky je omezený, zejména v zemích, kde se na vládě podílí koalice více politických stran a je tak těžké určit zodpovědnost za stav ekonomiky. Otázkou též zůstává, zda volič posuzuje ekonomiku skrze svou osobní situaci (egotropní hlasování), do čehož se promítají i sociodemografické charakteristiky voliče, anebo zda posuzuje ekonomickou situaci na úrovni státu (sociotropní hlasování). Podle Kieweta a Lewis-Becka (2011) větší význam pro volební chování má sociotropní hlasování, neboť si jej voliči více spojují s fungováním vlády. Nutno však poznamenat, že mnozí voliči pohlížejí na ekonomiku prostřednictvím stranického filtru, tedy z pohledu voliče určité politické strany. Vnímání stavu ekonomiky je též ovlivněno způsobem získávání informací a výběrem médií,

keré ekonomickou situaci interpretují. Dalším faktorem, který je třeba vzít v úvahu, je určitá setrvačnost ekonomického vývoje, neboť určitá rozhodnutí vlády a opatření se mohou projevit až s určitým zpožděním. Wright (2012) též upozorňuje na „krátkozrakost voličů“, kdy voliči málokdy hodnotí celé volební období a mnohem častěji se rozhodují podle aktuální situace před volbami.

Většina prací vychází ze studia agregovaných, zejména makroekonomických, dat jako míra HDP, inflace a nezaměstnanosti. V případě analýzy regionálních rozdílů politického či volebního chování se využívají především data o nezaměstnanosti. Nezaměstnanost je vnímána mnohem osobněji, protože se dotýká více samotných obyvatel a určuje sociální postavení jedince ve společenské hierarchii. Nezaměstnanost je však mikroregionální jev a reflektuje nejen charakter ekonomické situace v regionu, ale je do určité míry je i indikátorem sociální skladby obyvatelstva. Nezaměstnanost se též projevuje jako kontextová proměnná, neboť voliči vnímají situaci ve svém okolí a ta se promítá do jejich rozhodování, i když oni sami nejsou nezaměstnaní (Kostelecký, Čermák 2004). Otázkou tak je, na jaké řádovostní úrovni vztah vývoje nezaměstnanosti a volebního chování zkoumat. Jako vhodná úroveň se ukázaly obce s rozšířenou působností (ORP), které na jednu stranu ukazují specifičnost regionů podle volebního chování, ale zároveň se agregací odstranily extrémy ve změnách ukazatelů nezaměstnanosti zejména v nejmenších obcích (Mikešová, Šimon 2015).

2.3.4. Psychosociální teorie

Psychosociální teorii do volební geografie přenesli geografové Ron Johnston a Charles Pattie, kteří se inspirovali modelem tzv. trychtýře kauzality nebo příčinných souvislostí (funnel of causality) z klasické studie volebního chování *The American Voter* (Cambell a kol. 1960) a obohatili ji o studium vlivu více různých faktorů. Základní dimenzí modelu je čas, konkrétně čas do hlasování. Volební chování jedince je v tomto teoretickém modelu ovlivněno jakýmsi trychtýřem, do kterého se „nalévají“ individuální charakteristiky voliče, zejména sociální status, etnická příslušnost, vzdělání, členství ve skupinách (včetně církve), charakter bydlení, ale i např. sociální třída rodičů a jejich politické preference. Blíže ústí trychtýře se nacházejí faktory jako stranická identifikace voliče, volební témata a osobnosti kandidátů, které mají větší vliv na rozhodnutí o chování a politických preferencích v konkrétních volbách (Campbell a kol. 1960; Lewis-Back a kol. 2008). Mix těchto jednotlivých faktorů ovlivňuje, jakým způsobem

jedinec reaguje na politické podněty a inklinuje k jednotlivým politickým stranám (Johnston, Pattie 2004) a vyústěním je rozhodnutí, zda se jedinec konkrétních voleb zúčastní, nebo ne a které z vybraných politických stran dá svůj hlas. Johnston a Pattie (2004) pohlížejí na celý proces jako na součást socializace a politické mobilizace, jejíž povaha je ve všech fázích ovlivňována prostorovým kontextem těchto procesů.

Ústředním pojmem psychosociálního modelu je stranická identifikace, kterou autoři definovali jako „afektivní orientaci jedince k důležitému skupinovému objektu v jeho prostředí, politická strana je skupinou, k níž si jedinec může vytvořit identifikace různé intenzity, pozitivní či negativní“ (Campbell a kol. 1960: 121 cit. dle Linek 2009). Stranická identifikace je psychologickým vztahem ke straně, nikoli behaviorálním, takže identifikace se nerovná hlasování pro stranu, ačkoli je s ním významně spojena a významně ovlivňuje rozhodování voliče o účasti ve volbách. Stranická identifikace⁴ je spojena s politickou socializací, kterou jedinci procházejí v období dospívání a významnou roli zde hraje rodina a okolní prostředí. Raná politická socializace formuje postoje a názory adolescentů, jejich postoj k politice a volbám jako takovým, stejně jako vztah ke konkrétním politickým stranám a politickým ideologiím (Linek, Lyons 2013). Ačkoli stranická identifikace není neměnná a může na ni mít vliv geografická nebo sociální mobilita, tak je považovaná za poměrně stálou i s přibývajícím věkem a zkušenostmi (Campbell a kol. 1960; Visser 1998). Stranická identifikace stejně jako volební účast však od 60. let, kdy kniha *American Voter* vyšla, klesá, a proto byla teorie stranické identifikace reinterpretována např. Fiorinou (1981), Greenem, Palmquistem, Schicklerem (1998).

Koncept stranické identifikace je spojován zejména s USA, kde vznikl, a jeho uplatnění v multistranických systémech v Evropě je předmětem diskusí. V případě postkomunistických zemí se rozvinula debata o smysluplnosti použití tohoto konceptu vzhledem k tomu, že stranické systémy zde existují kratší dobu a loajalita ke stranám v po sobě následujících volbách je tak spíše důsledkem zkušenosti voličů se stranami a jejich politikami než důsledkem socializačního procesu (Linek 2009). Stranická identifikace v Česku je nízká, ale přítomná (viz například Linek 2008 ohledně voličů KSČM) a je charakteristická zejména u politických stran, které fungovaly kontinuálně.

⁴ Stranické identifikaci se věnuje i kapitola 2.3.2

Podle kritiků však psychosociální teorie nebere v úvahu i další vlivy např. vliv sociálních faktorů a vliv médií (Niemi, Weisberg, 2001) a přeceňuje roli stranictví v dlouhodobé perspektivě (Fiorina 1981). Velký vliv na tento model však měly i změny ve společnosti, které probíhaly od konce 60. let, zejména růst střední třídy, oslabení identifikace s tradičními politickými stranami a v posledních několika dekádách personalizace politiky (Karvonen 2010).

Stranickou identifikací v Česku se zabývali Vlachová (2000, 2003), Kunštát (2006) a Linek a kol. (Linek, Lyons 2007; Linek 2009). Na regionální úrovni se stranické identifikaci a relevantnosti psychosociální teorie na volební data v Česku věnoval Čermák (2015). Na agregátních datech ukázal, že lze nalézt určité rozdíly ve stabilitě volebního chování voličů vybraných politických stran a politických rodin v prostoru, a tedy ve stranické identifikaci, a však pouze v případě, že volební podpora je chápána jako podpora mezi všemi dospělými občany s voličským právem a ne jen jako podpora těch, co se zúčastnili voleb. Volební podpora je přitom stabilnější, pokud ji měříme jako podporu pro stranické rodiny než jako podporu pro určité politické strany. Nejstabilnější voličskou podporu má v Česku KSČM (Čermák 2015).

3. Regionální diferenciaci volebního chování – teoretické přístupy

Výše představené teoretické koncepty se snaží o vysvětlení příčin volebního chování obecně. V této části bych se chtěla podrobněji zabývat teoretickými koncepty, které se zabývají volebním chováním z geografického hlediska a tedy jeho diferenciací v prostoru. Výzkum regionální diferenciaci volebního chování je klasickou součástí politické geografie. Zkoumáním příčin toho, proč lidé na různých místech volí v parlamentních volbách odlišně, se zabýval již Siegfried (1913), který je považován za zakladatele volební geografie, a po něm celá řada geografů.

Postupem času se proměnily metody zkoumání regionální diferenciaci volebního chování, ale i charakter volebního chování. Zejména v 60. letech zaznamenaly práce zabývající se regionální diferenciací volebního chování boom v souvislosti s využitím kvantitativních metod. Ron Johnston (2005) opakovaně ve svých pracích vznesl otázku: „Volí „podobní“ lidé stejným způsobem bez ohledu na to, kde bydlí?“ Cílem prací bylo nalézt a charakterizovat relativně stabilní vzorce volebního chování, které se v poslední době v některých regionech proměňují,

v jiných přetrvávají. Za tím vším však stále zůstává otázka: Co je příčinou regionálních rozdílů? Proč lidé na různých místech volí odlišně? Jaké lokální faktory ovlivňují voliče při jejich rozhodování účastnit se voleb a volit konkrétní politickou stranu? Vysvětlení, proč tomu tak je, je vícero. Konkrétně se hovoří o třech přístupech kompozičním, kontextuálním a interakčním.

3.1. Kompoziční přístup

Kompoziční přístup (compositional) je úzce spjat s teorií konfliktních linií a vychází z předpokladu, že pro vysvětlení volebních preferencí mají největší význam strukturální charakteristiky sledovaných jevů. V případě jednotlivce se jedná o jeho přiřazení k některé politicky jasně orientované skupině, prostorová diferenciacce je už jen odvozená a závisí na složení obyvatelstva (Kostecký 1993). Značné rozšíření tohoto přístupu k analýze volebních výsledků bylo možné zejména díky dostupnosti dat o sociální struktuře, zpravidla pocházející ze sčítání lidu a také znalost statistických metod pro jejich analýzu (Johnston 2000).

Klasickým příkladem tohoto pojetí jsou práce Butlera a Stokesa (1969) nebo Pulzera (1967), které byly po dlouhou dobu zásadní pro vysvětlení prostorových odlišností ve volebním chování. Prostorová diferenciacce volebního chování je podle nich pouze odrazem rozdílu ve složení obyvatelstva a všechno ostatní je otázkou náhody nebo nebylo považováno za podstatné. Právě otázka, zda místo, kde jedinec bydlí, má na volební chování vliv, stále je předmětem diskuse mezi politickými vědci a politikou, respektive volební geografii (Forest 2017). Podle politologa Garyho Kinga (1996) může být politické chování jedince dokonce zcela vysvětleno individuálními faktory a „prostorové odlišnosti jsou důsledkem nedokonalé znalosti informací o těchto jedincích“.

Za dominantní faktory byly považovány faktory ekonomické ovlivňující příslušnost k třídě. Vývoj v 70. letech a zvětšující prostorová diferenciacce v řadě států však postupně vedly ke změně pohledu na diferenciacce volebního chování a na její vysvětlení pouze prostřednictvím důrazu na individuální charakteristiky jedinců. Stojí za tím teorie nerovného vývoje (Nairn 1977), podle které prostorová diferenciacce vychází z územně nerovnoměrného vývoje, a to zejména vývoje ekonomického a ne ze změny ekonomické struktury obyvatelstva a volební výsledky jsou odpovědí na tento vývoj (Kostecký, Čermák 2004). V 80. letech v souvislosti s nástupem postindustriální společnosti v západoevropských zemích a USA dochází

k zmenšování vlivu ekonomických faktorů na volební preference obyvatel a s tím ztrácí dominantní význam i příslušnost k třídě. Rozhodnutí voličů na základě jejich příslušnosti k různým sociálním třídám jsou méně odhadnutelná než dříve a stranická identifikace voličů s konkrétními politickými stranami se oslabuje (Millera 1991; Dalton 2000, 2016).

Mezi další individuální faktory vysvětlujících geografickou variabilitu volebního chování se řadí náboženská víra, jazyk nebo způsob hospodaření, zemědělství versus průmysl (Kostecký 1993). Jak však ukázaly další práce (Bernard, Kostecký, Šimon 2014), např. religiozita má vliv na volbu politické strany nejen jako individuální znak voličů, ale je i kontextovou charakteristikou, kdy blízkost a vyšší podíl věřících v určitém regionu zvyšuje pravděpodobnost volby určité politické strany, a to i v případě, kdy jedinec samotný se k víře nehlásí.

3.2. Kontextuální přístup

Druhý přístup k vysvětlení prostorové diferenciace volebního chování je přístup kontextuální (contextual). Prostředí, ve kterém člověk žije, podle tohoto přístupu představuje se všemi svými charakteristikami pro jedince prostorový kontext, v rámci kterého se utvářejí a vyvíjejí názory, postoje a volební rozhodnutí (Agnew 1987,1996; Johnston, Pattie 1997, 2000, 2006; Books, Prysby 1991; Bernard, Kostecký 2014). Nehomogenita prostředí vede k prostorovým odlišnostem potřeb a zájmů voličů, avšak i způsobů získávání politicky relevantních informací a jejich obsahu (Bernard, Kostecký 2014). Postavení jedince v sociální struktuře pak již jen mírně modifikuje jeho volební preference.

Kontext každého člověka je přitom vytvářen různorodými prostředími a ne všechna tato území lze vymezit teritoriálně. V klasických teoriích volebního chování hrají roli dva druhy kontextu – rodina a sociální třída. Rodina i třída mohou, ale nemusí být teritoriálně vymezené. Ve volební geografii je kontext pojímán více ve smyslu prostorovém, respektive jako prostorový kontext bydliště s jeho fyzicko i sociálně geografickými specifiky (viz. Bernard, Kostecký 2014). Johnston a Pattie (2006) identifikovali osm stupňů kontextu od domácnosti přes sousedství až po samotný stát, které ovlivňují jedince a vytvářejí „prostor“. Huckfeldt a Sprague (1995), stejně jako Books a Prysby (1991) chápou kontext více ve smyslu komunikačních sítí spojených s toky informací.

Agnew (1987) zdůrazňuje jedinečnost každého místa. Velký důraz je kladen na vztahy jedince s obyvateli v místě, kde žije, zejména na vzájemnou komunikaci (Johnston, Pattie 2000), prostřednictvím které se formuje politické přesvědčení. Mnohdy má volební chování své kořeny v minulosti a vychází z tradice, v případě postkomunistických zemí z přerušené tradice, nebo je ovlivněno nějakými historickými událostmi např. v případě Česka vysídlením sudetských Němců a následným dosídlením obyvatelstva (Jehlička, Sýkora 1991; Daněk 2000; Kouba 2007; Šimon 2015). Svou roli může hrát i historií ovlivněná sociodemografická struktura obyvatelstva, která formovala a stále má vliv na politické názory obyvatel daného regionu (Mikešová 2019).

Volič není izolovaným jedincem, navazuje vztahy, vstupuje do interakcí s dalšími jedinci. Kontext může ovlivnit nejen objektivní postavení jedince ve společnosti (např. rozdílná úroveň mezd v regionech, cen bydlení atd.), tak subjektivní vnímání osobní situace jedince (odlišné vnímání situace ve společnosti v místech s vyšší nezaměstnaností, a to i v případě, že jedinec mezi nezaměstnané nepatří) (Johnston, Shelley, Taylor 1990; Kostecký, Čermák 2004). Volič je ovlivněn svým okolím, ve kterém se setkává s větším množstvím lidí např. potýkajících se se ztrátou zaměstnání, což může významně ovlivnit jeho politické preference. Stejně tomu tak může být v případě vyššího podílu vysokoškolsky vzdělaných žijících v místě bydliště voliče (Kostecký, Čermák 2004) nebo starších lidí. Mezi relevantní kontextové faktory ovlivňující volební chování mohou též patřit specifické fyzické podmínky regionů, stejně jako regionální odlišnosti z hlediska životních šancí a ekonomických příležitostí obyvatel regionů a sociální skladba regionů (Kostecký, Bernard 2014). Agnew (1996) kladl důraz i na úroveň komunikace, míru izolovanosti určitých území a jejich dopravní dostupnost. Podle Bookse a Prysbyho (1991) jsou kontextuální jevy spojené zejména s odlišnostmi v toku informací, které jsou ovlivněny sociálně politickým kontextem, ale podstatný je především způsob, jak na tyto různé toky informací jedinec reaguje. S nárůstem vlivu internetu a sociálních sítí se toky informací významně mění a geografie v nich sehrává menší roli, neboť k osobní komunikaci v místě bydliště a v rámci lokálních sítí se přidává i komunikace prostřednictvím internetu, která dřívější možné bariéry pro komunikaci a setkávání překonává. Zároveň je jedinec vystaven většímu množství informací a je tak kontext spojen spíše s výběrem relevantních informací.

Cox (1969) ve svém klasickém článku identifikoval dva procesy, prostřednictvím kterých se uplatňuje vliv prostoru na volební chování. Zaprvé již zmíněný názorový vliv lokálních sítí,

s nimiž je volič v kontaktu v místě svého bydliště, který může vést k přiklonění se k názorovému postoji většiny (sousedský efekt) a zadruhé vliv lokální politické kultury ovlivněné působením místních politických stran, které mobilizují voliče zejména s ohledem na řešení problémů místní komunity (Johnston et al. 2000).

Peter Taylor (1985) posléze tento koncept rozšířil a vymezil čtyři základní procesy, v nichž hraje prostor určitou roli při ovlivňování voliče. Prvním z nich je tzv. sousedský efekt nebo efekt přátel (friends and neighbours effect), případně efekt kandidáta (Voda, Pink 2009), což znamená, že kandidát většinou získá v místě svého bydliště nebo i rodiště či předchozího bydliště větší podporu, než by se dalo očekávat podle jiných kritérií. V případě Česka tento efekt zkoumala např. Malcová (2012) na příkladu senátních voleb nebo Voda a Pink (2009) prostřednictvím analýzy preferenčního hlasování ve volbách do Poslanecké sněmovny.

Druhým procesem, při kterém hraje prostor významnou roli při ovlivňování voliče, je hlasování o sporném bodu (issue voting), což se vyskytuje v případě, že má určitá otázka předvolebního boje větší význam v některých územích než v jiných a volební boj se tak změnil na v podstatě referendum o jedné otázce. V případě poměrného volebního systému se to může týkat zejména relativního úspěchu např. nacionalistických, separatistických nebo i zelených stran.

Třetím procesem, ve kterém hraje kontext roli, je tzv. efekt kampaně (campaign effect), který odráží prostorově diferencovaný vliv lokální volební kampaně. Vzhledem k převládajícímu vlivu masmédií na volební kampaň se předpokládalo, že bude význam lokální kampaně klesat. Mnohé práce zejména Rona Johnstona (1979, 1986) potvrdily v USA, ale i ve Velké Británii opak tohoto zamýšleného trendu. Na význam lokálních kampaní při aktivování podpory pro určitou politickou stranu prostřednictvím individuálních sítí upozornili i Huckfeldt a Sprague (1995), kteří kontext chápou více ve smyslu komunikačních sítí (rodina, práce, komunita věřících atd.), než ve smyslu geografickém a kampaň jako možnou aktivizaci těchto sítí. Jiné práce (Selb, Munzert 2018) jsou ve vztahu k významu místní kampaně skeptické.

Posledním, čtvrtým procesem, pro který je významný prostorový kontext a který má vliv na voliče, je tzv. efekt nákazy (contagion effect, někdy také nazývaný jako neighbourhood effect). Označuje se tím fakt, že rozhodnutí voliče o volbě politické strany nebo konkrétního kandidáta je ovlivněno názory a postoji lidí žijících v sousedství. Zpravidla jde o pozitivní vazbu, méně často o negativní. Je proces, při kterém je jedinec ve svých názorech a rozhodnutích volit určitou politickou stranu ovlivněn svým lokálním a sociálním prostředím a zejména interpersonálními

vztahy v místě bydliště (Johnston 2000; Pattie, Johnston 2000). Tento efekt je posilován i vlivem lokálních institucí, jako jsou školy nebo církevní organizace. Podle Curtice (1995) je však vliv interpersonální komunikace přeceňován, neboť ne všichni si lidé se zapojují do lokálních sítí a jsou otevření k politickým debatám, a je proto třeba vzít v úvahu další významnější vlivy jako vnímání ekonomické situace v regionu nebo vliv volební kampaně.

V Česku se tématu prostorového kontextu věnovali Řeháková (1998), Kostecký a kol. (Kostecký, Čermák 2004; Bernard, Kostecký 2014; Bernard, Kostecký, Šimon 2014), Pink, Voda (2010). Z teoretického hlediska se prostorovým kontextem zabývala stať Bernarda a Kosteckého (2014). Ti jako nejvýznamnější prostorové kontextové vlivy označili fyzickogeografické prostředí, které má vliv na určité potřeby obyvatel žijících v regionu, a sociálněgeografické prostředí, které konkrétně specifikovali jako ekonomické příležitosti v regionu, vliv sociální skladby v regionu, vliv aktivit politických stran vůči regionu (kampaně a aktivity lokálních stranických organizací, významní kandidáti v regionu, regionální kandidáti) (Bernard, Kostecký 2014). Významu lokálního kontextu na volební chování v Česku se věnuje i jeden z příspěvků, který je součástí této disertační práce (Mikešová 2019).

3.3. Interakční přístup

Třetím přístupem k vysvětlení regionálních odlišností ve volebním chování je kombinace obou výše zmíněných přístupů, tedy kontextuálního a kompozičního. Interakční přístup zdůrazňuje se, že kontext působí na různé skupiny voličů odlišně a jeho vliv tak interaguje s vlivem individuálních charakteristik voličů (Bernard a kol. 2014). Existují přitom různé možnosti interakce mezi jednotlivcem a prostředím. Při analýze interakčních efektů je vedle charakteristik kontextu potřeba však pracovat s individuálními daty. Příkladem může být efekt regionální kampaně, která nezasahuje všechny voliče v regionu stejným způsobem, ale může se lišit u různých sociálních skupin. Gorécki a Marsh (2009) konkrétně při výzkumu kontaktní kampaně při volbách v Irsku ukázali, že tento druh kampaně má rozdílné výsledky vzhledem k blízkosti voliče a kandidáta, tak dosahu kontaktní kampaně.

Huckfeldt a Sprague (1995) upozornili na odlišné kontexty, které ovlivňují jednotlivé voliče. Každý jednotlivec se pohybuje ve svém unikátním sociálním kontextu, přičemž každý z těchto kontextů může být zdrojem politických informací. Konkrétně hovoří o prostředí v práci, o příslušnosti k různým spolkům, praktikování víry, diskusích v místním hostinci atd. Každý

z těchto kontextuálních vlivů má různý efekt na konkrétního jedince. Podle Huckfeldta a Spragua (1995) se jako nejvýznamnější ukázaly diskuse s partnerem nebo partnerkou.

4. Představení publikovaných prací

Druhou část disertační práce tvoří soubor pěti prací, které jsem publikovala v posledních pěti letech. Společným integrujícím tématem je volební geografie v Česku. Dvě práce se zabývají regionální diferenciací volebního chování a tři práce jinými tématy volební geografie. První z publikací je kapitola v knize Geografie výsledků parlamentních voleb, která se věnuje aplikaci teorie ekonomického hlasování na volební výsledky v Česku a zkoumá regionální rozdíly ve volebním chování v souvislosti s výší a vývojem nezaměstnanosti v jednotlivých regionech (Mikešová, Šimon 2015). Druhý článek (Mikešová 2019) se též zabývá regionálními odlišnostmi ve výsledcích parlamentních voleb a zkoumá s využitím kvalitativních metod vliv lokálního kontextu na volební chování. Třetí publikace (Čermák, Mikešová, Stachová 2016) na příkladu dvou krajů ukazuje regionální odlišnosti v důvěře v politické instituce. Čtvrtý příspěvek (Čermák, Mikešová 2018) se věnuje představitelům lokální politiky a zkoumá jejich vize a představy o budoucím směřování jejich obce, a to z pohledu sociodemografických charakteristik starostů a starostek i vzhledem ke geografickým charakteristikám obce. Poslední, pátá publikovaná práce (Mikešová, Kostelecký 2016), se zaměřuje na geografickou reprezentativitu poslanců zvolených do parlamentu a srovnává ji ve dvou historických obdobích – v období za první republiky a po roce 1989.

Publikované práce vycházejí z tří výzkumných projektů, které byly řešeny v oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Jedná se o projekty Grantové agentury ČR: Krajská zastupitelstva v evropské perspektivě⁵, Volby⁶ a Evropský starosta⁷. V jednotlivých pracech byly využity jak kvantitativní, tak kvalitativní metody. Společným tématem všech prací jsou volby, a to různé druhy voleb. Nejvíce prací se zabývá různými aspekty voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Ostatní práce se věnují dalším tématům s volbami úzce propojeným, jako jsou důvěra v politické instituce a komunální politika.

⁵ Na projektu GAČR P404-12-0714 spolupracoval Sociologický ústav s Univerzitou Palackého v Olomouci. Hlavním řešitelem Doc. PhDr. Dan Ryšavý, Ph.D. Doba řešení: 2012-2014

⁶ Projekt Stabilita a změny prostorových vzorců volebních preferencí na území České republiky od zavedení všeobecného hlasovacího práva – příčiny a důsledky, projekt GAČR P408/12/1442, hlavním řešitelem RNDr. Tomáš Kostelecký, CSc. Doba řešení: 2012-2015

⁷ Projekt Evropský starosta II., GAČR 16-01331S, hlavní řešitel PhDr. Daniel Čermák, Ph.D. Doba řešení: 2016-2018.

4.1. Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování

Kapitola *Teorie ekonomického hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování* je součástí monografie *Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013* napsané kolektivem autorů pod vedením Tomáše Kosteckého. Cílem kapitoly bylo ověřit platnost teorie ekonomického hlasování pro vysvětlení regionálních rozdílů volebního chování a jejich proměn.

Úvod kapitoly se věnuje různým teoretickým přístupům souvisejícím s teorií ekonomického hlasování a pracem, které zkoumali její uplatnění ve volebním chování. Teorie ekonomického hlasování vychází z toho, že popularita politických stran a jejich úspěch ve volbách jsou významně ovlivněny výkonem ekonomiky, respektive vnímáním a hodnocením stavu ekonomiky ze strany voliče (Evans, Andersen 2004). Základem je teorie racionální volby (Downs 1957) založená na představě, že lidé se chovají tak, aby maximalizovali svůj individuální užitek při rozumné míře nákladů.

Druhá část kapitoly se zaměřuje na ekonomické hlasování a model racionální volby v Česku. Zaměřili jsme se přitom na nezaměstnanost, která patří k nejvýznamnějším ukazatelům vývoje ekonomiky a je vnímána voliči mnohem osobněji než jiné ekonomické ukazatele. V kapitole jsme vzhledem k dostupnosti dat o nezaměstnanosti za obce analyzovali období mezi lety 2000-2010, tedy konkrétně dopad výše a změn nezaměstnanosti na volby do Poslanecké sněmovny v letech 2002, 2006 a 2010. Testovali jsme hypotézu, že voliči v obcích se zvyšující se nezaměstnaností se přiklánějí ve volbách více k levicovým stranám, které v modelu zastupovali strany ČSSD a KSČM, v roce 2010 i Strana práv občanů Zemanovci (SPOZ). Do regresního modelu jsme zařadili další proměnné jako podíl vysokoškoláků, podíl osob starších 65 let, podíl osob mladších 18-24 let a volební účast.

Výsledky ukázaly, že změny v míře nezaměstnanosti za obce měly jen velice malý vliv na volební zisky levicových stran a příklon k volbě levicových stran mnohem více vysvětluje volební účast nebo podíl vysokoškolsky vzdělaných. Zároveň vztah mezi nárůstem míry nezaměstnanosti a podílem hlasů pro levici byl negativní, což si vysvětlujeme celkově dlouhodobou stabilitou volebního chování, kdy příklon k levici ovlivňuje spíše podíl starších lidí žijících v obci a zejména samotná výše míry nezaměstnanosti než krátkodobé změny v nezaměstnanosti. Obce jsme následně rozdělili do čtyř skupin podle výše míry nezaměstnanosti a nárůstu či poklesu nezaměstnanosti před volbami. Vztah mezi změnami v nezaměstnanosti a podílem hlasů pro levici se však nepotvrdil ani v obcích, kde byla

nezaměstnanost dosud nízká a kde došlo k nárůstu počtu nezaměstnaných. Rozdělení obcí do jednotlivých kategorií však ukázalo význam jednotlivých vysvětlujících proměnných. Zatímco v obcích s celkově vyšší relativní nezaměstnaností se na vysvětlení podpory levicových stran nejvíce podílela volební účast, tak v obcích s nižší nezaměstnaností měl vedle volební účasti významný vliv i podíl vysokoškoláků a podíl osob starších 65 let. To potvrzuje, že nezaměstnanost reflektuje nejen stav ekonomické situace v regionu, ale je i do určité míry indikátorem sociální skladby obyvatelstva.

V další části jsme model testovali na úrovni obcí s rozšířenou působností (ORP), neboť volič je při svém rozhodování ovlivněn nejen situací vlastní nebo situací v obci, kde žije, ale i dalšími kontextuálními faktory na vyšší řádovostní úrovni. Zde se vzájemný vztah mezi změnami nezaměstnanosti a podílem hlasů pro levici ukázal pouze v případě voleb v roce 2006. Srovnání regresních analýz provedených na úrovni obcí a na úrovni ORP poukázalo na riziko využívání ukazatelů nezaměstnanosti na úrovni obcí pro měření ekonomické situace jakožto indikátoru pro existenci ekonomického hlasování v intencích teorie racionální volby. Zatímco funkční vztahy týkající se volební účasti, podílu vysokoškoláků a podílu starších osob a politické inklinace k levicovým stranám jsou řádovostně indiferentní, indikátory výše a změny nezaměstnanosti vykazují podstatně odlišné výsledky podle toho, jakou územní jednotku v analýze používáme. Na úrovni ORP vysvětlila proměnná míra nezaměstnanosti dvakrát tolik variability modelu než při analýze na úrovni obcí.

Měření ekonomického hlasování pomocí dynamiky změn nezaměstnanosti se ukázalo jako neprokazatelné, nebo má opačný směr závislosti, než teorie racionální volby předpokládá. Důvodem může být diferencovaný vývoj nezaměstnanosti v regionech v transformačním období, ale i to, že volební chování významně ovlivňují další kontextuální příčiny. Využití teorie racionální volby je v českém prostředí navíc limitované i multistranickým systémem a existencí koaličních vlád, kdy se hůře hledá „viník“ ekonomického neúspěchu. Voliči jsou mnohem více ovlivněni samotnou výší relativní nezaměstnanosti než jejími změnami v období před volbami.

4.2. Vliv lokálního prostředí na volební chování v Česku

Článek *Vliv lokálního prostředí na volební chování v Česku* je kvalitativní studií příčin volebního chování a dalším příspěvkem do široké diskuse na téma vlivu lokálního prostředí na volební chování jedince. Článek vychází z analýzy kvalitativních dat získaných přepisem 9 skupinových diskusí (focus groups) a 44 rozhovorů provedených v desíti lokalitách v Česku. Výběru těchto lokalit předcházela rozsáhlá výzkum volebního chování na území Česka s cílem odhalit prostorové vzorce volebního chování ve volbách do Poslanecké sněmovny parlamentu v letech 1992–2013 (podrobněji viz Kostecký a kol. 2015). V rámci tohoto výzkumu byly vytipovány lokality, pro které je charakteristické určité stabilní volební chování se specifickou politickou orientací voličů, jenž ale svou charakteristikou neodpovídá volebnímu chování, které by se dalo očekávat podle sociodemografického složení obyvatel. Výběru lokalit předcházelo nejprve rozdělení polistopadových politických stran na základě teorie stranických rodin do pěti skupin – sociálnědemokratické, komunistické, pravicové (fiskálně-konzervativní), křesťanskodemokratické a autoritářské (extrémně pravicové) (Mair, Mudde 1998, Kubát 2004, Kostecký a kol. 2014). Volební chování specifické „netypickou“ podporou stran patřících do pěti zmiňovaných skupin bylo zkoumáno vždy ve dvou typech modelových území, tvořených městem a (mikro)regionem, přičemž pouze v jednom případě bylo město i součástí zkoumaného mikroregionu.

Rozhodnutí voličů volit určitou politickou stranu v konkrétních volbách může mít řadu různých důvodů. Jak ukázaly předchozí studie (Johnston, Pattie 2006; Kostecký a kol. 2015), volební chování je ovlivněno sociodemografickými charakteristikami voliče, ale též lokálním kontextem, který může odlišně působit na různé jedince. Do lokálního kontextu se promítá struktura obyvatel regionu, specifický ekonomický vývoj, určité historické události spojené s regionem, lokální média nebo specifická volební kampaň. Za volbou určité politické strany však mohou stát i jiné, obtížněji zjistitelné důvody. Cílem tohoto článku bylo zjistit, jaké další faktory mohou ovlivňovat rozhodnutí voličů jít k volbám a volit určitou politickou stranu a zda se tyto vlivy nějakým způsobem liší v regionech reprezentujících vybrané stranické rodiny. Vycházeli jsme přitom z teoretického přístupu (Agnew 1987, 1996, 2011; Books, Prysby 1991), podle kterého se lidé žijící v různých regionech chovají ve volbách odlišně právě proto, že jejich chování je ovlivněno kontextem, ve kterém vyrůstali a žijí, a který je důsledkem specifických socioekonomických a politickohistorických faktorů vztahujících se k danému místu. Tyto vzorce chování jsou předávány mezi generacemi v procesu politické socializace (Denver,

Hands 1990; Ventura 2001) a prostřednictvím dalších lokálně specifických sociálních institucí, zejména prostřednictvím občanské společnosti (Tam Cho a kol. 2006). Při výzkumu jsme se zaměřili na vliv sociodemografické struktury obyvatel, na ekonomický vývoj v regionu či obci, na lokálně specifické školní vzdělávání, na místní média, na významné historické události, politické či kulturní osobnosti se vztahem k regionu nebo obci, na krajevou či lokální identitu a na existenci a vliv významných politických stran anebo jiných organizací (církve, spolky, neziskové organizace) i na další vlivy.

Článek na základě analýzy kvalitativních dat nabízí hlubší pohled na některé příčiny rozdílného volebního chování v regionech a vybraných městech Česka. Lokální kontext se významným způsobem promítá do volebního chování ve sledovaných územích (Agnew 1987, 1996, 2011; Books, Prysby 1991; Johnston 1974; Pattie, Johnston 2000). Z výpovědí respondentů se ukázalo, že některé faktory jako např. volební kampaň mají jen malý vliv na rozhodování o volbě určité politické strany. Mnohem větší vliv má medializace různých politických afér, i když ne vždy s úbytkem hlasů pro danou politickou stranu nebo kandidáta. Ze zkoumaných kontextuálních vlivů se jako nejvýznamnější ukázal vliv sociodemografických charakteristik voličů v určitém regionu, a to jak současných, tak minulých, historický vývoj dané oblasti, který se odráží v rodinné historii, a vliv komunální politiky. Některé příčiny, které měly a mají vliv na formování politických preferencí, zejména v období politické socializace (Denver, Hands 1990), je z kvantitativních dat charakterizujících současnou populaci obtížné zjistit. Příkladem může být minulá sociodemografická struktura obyvatel, která byla v regionu propojena se specifickou politickou kulturou a hodnotovými orientacemi, které jsou hluboce zakořeněny a které ovlivňují volební preference i v současnosti, a to i v případě, kdy současná sociodemografická struktura obyvatel se významně změnila. Ačkoli v regionu již poměrně dlouhou dobu nefungují doly, stále je oblast respondenty vnímána jako hornická a dřívější postavení horníka ve společnosti kontrastuje se současným. S tím je spojeno i vytváření specifické historické paměti spojené se sociální skupinou, kdy jsou některé historické okamžiky a situace upozaděny a naopak, čímž se upevňuje určité názorové klima, které se pak předává v komunitě. Vedle vlivu socioekonomické struktury obyvatel regionu a historického vývoje daného regionu, případně obce samotné, včetně některých podstatných událostí tradovaných ve vyprávění nebo připomínaných v obci, hraje významnou roli i úspěšná komunální politika, a to nemusí být přímo v dané obci, ale i např. v nedalekém, spádovém městě. Právě tyto vlivy se podle výpovědí respondentů zdají podstatnější než aktuální volební programy politických stran, aktuální politická situace, která je pro mnohé lidi nečitelná, nebo předvolební kampaň. V případě nerozhodnosti nebo nedostatku informací se tak respondenti podle svých výpovědí

obracejí k obecnějším hodnotám často spojeným s volbou určité politické strany nebo se nechají inspirovat svým okolím, zejména rodinou nebo přáteli. Rodina ovlivňující politickou socializaci jedinců hraje zásadní roli, neboť různá témata jsou v rodině různým způsobem probírána a různým způsobem rezonují.

Mezi jednotlivými regiony reprezentujícími stranické rodiny lze nalézt určité rozdíly. Zejména v regionech reprezentujících pravicové strany je kladen větší důraz na samostatnost lidí a aktivitu, určitý vliv mají i místní média a různé iniciativy a velkou roli kultura a organizace kulturních akcí. V regionu reprezentujícím křesťanskodemokratickou stranickou rodinu byl zmíněn zásadní vliv vyššího podílu věřících v regionu a zejména podpora morálních hodnot spjatých s křesťanskou vírou a určitý vliv církve i na volby samotné. V regionech reprezentujících vyšší podporu komunistické strany byl velmi tematizován kontrast mezi současným obdobím a obdobím před rokem 1989, zejména ztráta sociálních jistot a současné životní podmínky obyvatel. Modelové regiony reprezentující sociálnědemokratické strany se též vzájemně lišily kontextuálními důvody volebního chování. Zatímco v jednom z nich hrála významnou roli úspěšná komunální politika provázaná s politikou celostátní, která podle výpovědí pro mnohé funguje jako vzor i pro volby parlamentní, tak město bylo příkladem obce, kde má podpora sociální demokracie dlouholetou tradici již z období první republiky a vlastně se tak kopírují historické volební vzorce (Jehlička, Sýkora 1991; Kostecký a kol. 2014).

Výzkum též ukázal, že užití kvalitativních metod ve volební geografii je vhodným doplněním kvantitativních výzkumů, které z velké části pracují s agregovanými daty a mnohdy nemohou postihnout a vysvětlit lokální specifické situace.

4.3. Starostové, starostky a jejich priority

Článek *Starostové, starostky a jejich priority* se zabývá tématem lokálního leadershipu, neboli způsobu vedení a směřování obce. Vize a priority starostů a starostek, které jsou hlavním tématem tohoto článku, patří mezi klíčové úkoly lokálních leaderů a jejich vytváření je považováno za jeden z indikátorů dobrého lokálního leadershipu (Blondel 1987; Hambleton, Bullock 1996; Leach, Wilson 2000, 2004). V článku jsou nejprve krátce charakterizovány přístupy k vedení a zkoumání lokální správy a posléze je charakterizován lokální leadership, který souvisí s moderní lokální správou a je charakterizován posunem od „local government“ k „local governance“ neboli od přístupu, kdy je hlavním úkolem lokálních vůdců kontrola nad místní správou a poskytováním služeb, k leadershipu, který vyžaduje, aby lokální vůdci mnohem více zapojovali do činnosti ve veřejném zájmu místní aktéry – podnikatele, zástupce lokálních komunit a dalších skupin (Sweeting 2000). Tento způsob vedení obce je mnohem více ovlivněn osobností starosty a zejména tím, jak chápe svoji roli, jak je schopen zapojovat ostatní aktéry a jaké volí priority a strategie do budoucna. Článek se soustředil právě na oblast stanovování vizí a priorit a zkoumal, zda existují nějaké charakteristiky či pravidelnosti, osobnostní nebo geografické, které souvisejí s výběrem priorit starostů a starostek. Vychází přitom z analýzy dat z mezinárodního výzkumu *Political Leaders in European Cities* (2015), v němž byli osloveni starostové a starostky evropských měst nad 10 tisíc obyvatel včetně těch českých, a zejména z dotazníkového šetření *Evropský starosta II* (2016), kde byli již jen v rámci Česka osloveni starostové a starostky obcí do 10 tisíc obyvatel.

V první části analýzy jsme se věnovali charakteristice českých starostů a starostek. Lokální samospráva je stejně jako ve většině západních zemí, záležitostí mužů, přičemž ze zemí střední a východní Evropy je na tom s 12% podílem starostek Česko nejlépe. Sociodemografické charakteristiky starostek a starostů významně souvisejí s velikostí obce, a to jak podíl vysokoškolsky vzdělaných starostů, tak podíl uvolněných starostů a starostek a podíl straníků, které souvisejí přímo úměrně, tak podíl starostů mladších 40 let, který souvisí spíše nepřímo úměrně. Tyto sociodemografické charakteristiky souvisí též s postavením obce na škále město-venkov (Vobecká 2009, 2010), kdy např. nejvíce žen starostek je zastoupeno v obcích suburbánního pásu a polycentrického zázemí.

Druhá část práce se věnuje souvislostem mezi sociodemografickými charakteristikami lokálních představitelů a geografickými charakteristikami obcí a druhem priorit, které si vedení obce stanovuje. Výsledky ukázaly na význam geografických proměnných, jako jsou velikost obce a její postavení na škále město-venkov, na vysvětlení priorit. Starostové center, primárních i

sekundárních, se významně častěji orientují na podporu ekonomického růstu a na zajištění bezpečnosti. Priority týkající se zvýšení atraktivity obce nebo cíl zlepšit místní infrastrukturu přímo souvisí s rozdíly ve velikosti obce. Jako zajímavé se ukázaly priority obcí v zázemí velkých měst, jejichž starostové si častěji kladou za cíl zlepšit místní infrastrukturu, což je zřejmě důsledkem suburbanizace a tlaku nově příchozích, kterými jsou často mladí lidé s rodinami, sociálně silnější a vzdělanější (Ouředníček a kol. 2008). V menších obcích kladou starostové též důraz na zachování místní identity a tradičního způsobu života. Ze sociodemografických charakteristik se potvrdilo, že ženy častěji preferovaly priority soustředící se na každodenní stránky života a zejména na sociální otázky.

Téma priorit starostů a starostek a obecně lokální leadership byl dosud v Česku zkoumán jen okrajově, a proto je článek jakousi exoratorní analýzou.

4.4. Regionální rozdíly v politické důvěře: Srovnání Kraje Vysočina a Ústeckého kraje

Článek *Regional differences in political trust: Comparing the Vysočina and Usti regions* představuje výsledky výzkumu faktorů ovlivňujících důvěru obyvatel dvou krajů v politické instituce, konkrétně v obecní a krajská zastupitelstva a Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR. Výzkum se orientoval na období ekonomické krize a snažil se zjistit, zda tato událost sehrála nějakou roli v míře důvěry v tyto politické instituce. Hladina důvěry ve společnosti, a to jak důvěry mezi lidmi v sociální rovině, tak v rovině institucionální, je jedním z klíčových aspektů fungování demokracie, ale i společenského života obecně. Institucionální důvěra je jednou ze základních složek sociální soudržnosti a zajišťuje legitimitu zastupitelské vlády i zvyšuje její efektivitu.

První část článku je věnována obecně tématu institucionální důvěry a předchozím výzkumům. Jsou zde představeny dva přístupy k vysvětlení procesu vzniku důvěry v politické instituce. Kulturní přístup považuje institucionální důvěru za exogenní kategorii, jejíž původ lze hledat mimo instituce, vně politického systému, neboť je historicky zakořeněná v kulturních a společenských tradicích. Institucionální přístup naopak pokládá důvěru za endogenní kategorii, zabudovanou v politickém systému, která přímo souvisí s výkonem institucí a s tím, jak je tento výkon jednotlivci vnímán, bez ohledu na jejich postavení v sociálním systému (Campbell 2004; Mishler, Rose 2001).

Druhá část článku je empirickou analýzou institucionální důvěry, která vychází z dat z výzkumu Sociální kapitál v regionech České republiky. Jejím cílem bylo ověřit hypotézy týkající se vlivu jednotlivých faktorů na výši insitucionální důvěry. Výsledky ukázaly, že výše institucionální důvěry

úzce souvisí jak s kulturními aspekty života v regionu charakterizovanými proměnými jako všeobecná důvěra, členství v neziskových organizacích a celková spokojenost s životem, tak se spokojeností s výkonem daných politických institucí. Zároveň existují významné rozdíly v míře důvěry v jednotlivé politické instituce, kdy se největší míře důvěry těší obecní zastupitelstva. Ekonomická krize ovlivnila míru důvěry v politické instituce na národní a krajské úrovni, avšak ne na obecní. Obecní zastupitelstva se dlouhodobě těší nejvyšší důvěře mezi obyvateli (Čermák, Stachová 2010; CVVM 2017). Existují však i rozdíly v míře důvěry mezi jednotlivými zkoumanými kraji – krajem Vysočina a krajem Ústeckým, což je ovlivněno odlišným charakterem zkoumaných krajů. Významným faktorem ovlivňujícím rozdíly mezi kraji je odlišná míra sociálního kapitálu v regionech a rozdíly v míře sociální deprivace. Jako další kontextový faktor ovlivňující výši institucionální důvěry se ukázala velikosti obce, ve které respondent bydlel.

4.5. Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918-1938) a po roce 1989

Článek Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918-1938) a po roce 1989 je příspěvkem zabývajícím se geografii reprezentace. Vychází z toho, že volební zákony vždy upravovaly počty poslanců, kteří jsou v jednotlivých volebních obvodech voleni a zvolení poslanci by tak mohli být a jsou považováni za politické reprezentanty občanů žijících v daném volebním obvodu. Současní ani minulí poslanci však jen v malé míře reprezentují volební obvody, spíše reprezentují ideologii strany, za kterou byli zvoleni. Prostorové rozložení místa původu, resp. bydliště poslanců a jejich změny v čase, však má i přesto smysl studovat, neboť nám naznačuje i mnohé o fungování politického systému a systému zastupitelské demokracie v Česku.

První část článku se věnuje tématu politické reprezentace a reprezentativity a zejména geografické reprezentace. Ačkoli ta má v současné době menší důležitost než tomu bývalo v počátcích demokracie, tak je jí stále přisuzován význam. Jedním z příkladů může její vliv na rozhodování o výdajích ze státního rozpočtu, druhým příkladem je vazba politiků k určitému

prostředí a zejména důvěrný vztah mezi voličem a kandidátem, který může ovlivnit prostřednictvím preferenčních hlasů jeho podporu (tzv. efekt kandidáta).

Druhá část článku vychází z analýzy dat o místě bydliště zvolených poslanců, a to ve volbách za první republiky a po roce 1989. Konkrétní místo bydliště pak bylo přiřazeno k současnému okresu a následující analýza již pracovala pouze s okresy. Pro srovnání geografické reprezentativity jednotlivých parlamentů jsme použili metodu Latnera a McGanna (2005), kteří geografickou reprezentativitu vyjadřovali za pomoci tzv. míry proporcionality, kdy je podíl poslanců z daného okresu vztažen k podílu obyvatel. Později jsme analyzovali i geografickou reprezentativitu krajů po roce 1989 a reprezentativitu podle velikostní kategorie obcí.

Výsledky ukázaly, že v obou sledovaných obdobích (za první republiky a po roce 1989) se zvyšovala geografická reprezentativita poslanců. Za první republiky i těsně po roce 1989 měla nejvíce zástupců v parlamentu Praha, v menší míře potom okresy s největšími městy. Postupně se tento vzorec geografické reprezentativity mění ve prospěch jiných území. Praha po celou dobu kontinuálně ztrácí své původně dominantní postavení, a naopak svou pozici posilují další největší města v pořadí. Prostorové rozmístění místa bydliště zvolených poslanců a jejich změny v čase tak vypovídá nejen o územní proporcionalitě a geografické reprezentativitě, ale i o měnících se centrech politické moci. Analýza potvrdila jasnou decentralizaci a regionalizaci politické moci v Česku, která stojí v protikladu s pozorovaným trendem centralizace moci v ekonomice založené na koncentraci řídicích a rozhodovacích ekonomických subjektů do největších měst, zejména do Prahy (Hampl 2007; Blažek, Netrdová 2012). Ztráta dominantního postavení hlavního města i dalších největších měst může též souviset s klesající důvěrou občanů k politikům a politickým institucím působícím na celostátní úrovni.

5. Závěr/Shrnutí

Předložená dizertační práce navazuje na předchozí práce věnující se volební geografii v Česku (Kostecký 1993, 2001, 2002; Bernard a Kostecký 2014; Bernard a kol. 2014; Kostecký a kol 2014, 2015; Pink 2006, 2010, Pink a kol. 2012; Voda 2011, 2014) a rozvíjí další témata. Zároveň reaguje na práce a témata řešená v zahraničních publikacích (Books, Prysby 1991; Leach, Wilson 2004; Lowndes, Leach 2004; Evans, Andersen 2004; Latner, Mc Gann 2005; Johnston, Pattie 2006; Bäck a kol. 2006). Při zkoumání jednotlivých témat volební geografie kombinuje různé metody a různé pohledy na danou problematiku jako např. srovnání dvou historických období (Mikešová, Kostecký 2016) nebo dvou regionů (Čermák, Mikešová, Stachová 2016), či pohled na daný jev a sledování jeho vývoje v určitém časovém rozmezí (Mikešová, Šimon 2015).

První část práce krátce představuje historii volební geografie a její nejvýznamnější práce. Posléze rozebírá významné teoretické přístupy, které se ve volební geografii uplatnily, a diskutuje o jejich uplatnění ve volební geografii. Zároveň je tato část jistým přehledem prací, které dané teoretické koncepty využily, a to s přihlédnutím k českému kontextu. Konkrétně se zabývá teorií konfliktních linií, teorií třídně podmíněného hlasování, psychosociální teorií a teorií ekonomického hlasování, z níž vycházejí i hypotézy ověřované v empirické části v článku (Mikešová, Šimon 2015) na datech o volebním chování v souvislosti s daty o nezaměstnanosti. Podrobněji se věnuje teoretickým konceptům, které se snaží vysvětlit příčiny regionální diferenciací volebního chování, tedy přístupům kompozičním, kontextuálním a interakčním, z nichž vliv lokálního kontextu je hlouběji rozebírán v empirické části práce (Mikešová 2019).

Zmíněné teoretické přístupy z velké části vycházejí ze studia relativně stabilního volebního chování, které bylo charakteristické pro velkou část minulého století. V posledních několika dekádách dochází však k poklesu významu těchto teoretických konceptů pro vysvětlení volebního chování, konkrétně k poklesu významu konfliktních linií a stranické identifikace, respektive poklesu podílu lidí, kteří se identifikují s nějakou politickou stranou, a dochází k nárůstu významu jiných faktorů, které mají spíše krátkodobý vliv na volební chování (Smitt, Holmberg 1995). Mezi podstatné efekty, které se uplatňují, patří vliv stranických lídrů spojený s rostoucí personalizací politiky, hodnocení výkonu hospodářství či hlasování na základě témat (Linek, Voženílková 2017). Nárůst vlivu televize a nyní zejména internetu a sociálních sítí, které jsou v posledních letech hlavním zdrojem politické informace pro většinu voličů, vedl

k většímu důrazu na osobnost samotného vedoucího představitele politické strany (Garzia 2013). Tento trend souvisí se změnami ve společnosti i se změnami v chování politických stran. V posledních letech též významně klesla volební účast (Linek 2013, Nvý 2013) a zároveň se lidé mnohem častěji přiklání k politickým stranám, které lze obtížně zařadit na pravo-levé politické škále (tzv. catch-all strany). Mainstreamové strany často příliš neliší a navíc existuje řada témat, na kterých se v obecné rovině shodne většina voličů (např. boj proti korupci), což vede k tomu, že někteří voliči mají tendenci soustředit se spíš na výběr kandidátů než stran. Tradiční stranická identifikace voliče vycházející z jeho sociodemografických charakteristik se oslabuje.

I český stranický systém, který se utvořil po roce 1989, byl až do roku 2010 v postkomunistickém kontextu považován za poměrně stabilní. Relativně stabilní vzorce územní podpory jednotlivým politickým stranám potvrdily i práce Kosteleckého a kol. (2014, 2015). Nárůst stabilního volebního chování do roku 2006 byl podle Linka (2014) z velké části způsoben poklesem volební účasti, ale i stabilitou ve volbě politické strany, kdy přes 40 % voličů opakovaně volilo stejnou politickou stranu. Od té doby podíl stabilních voličů jediné konkrétní strany klesá a dochází nejen k přesunům mezi etablovanými stranami, ale zejména k přesunům od etablovaných stran k novým politickým stranám (ibid). Volební podpora nových stran je přitom nezávislá na sociodemografických charakteristikách regionů (Havlík, Voda 2016). Linek (2014) zároveň ukázal, že přechody v podpoře mezi levicovými a nelevicovými stranami jsou poměrně běžné a téměř polovina voličských přesunů nerefletovala třídní hlasování.

V empirické části práce se na stabilitu volebního chování a na souvislost mezi vývojem ekonomiky a charakterem volebního chování zaměřila práce Mikešové a Šimona (2015). V analýze agregovaných volebních a sociodemografických dat pro období od roku 2002 až 2010 se potvrdil pozitivní vztah mezi mírou nezaměstnanosti v obci i v podpoře levicových stran ve volbách do Poslanecké sněmovny při kontrole vlivu dalších proměnných charakterizujících věk, vzdělání a volební účast. Zároveň se však nepotvrdil vztah mezi růstem nezaměstnanosti a růstem podpory levicových stran v souboru obcí, a to ani v případě, kdy jsme se zaměřili pouze na obce s dosud nižší mírou nezaměstnanosti, které zaznamenaly její nárůst. Vztah mezi vývojem nezaměstnanosti a mírou podpory levice jsme testovali též na úrovni obcí s rozšířenou působností (ORP), neboť nezaměstnanost je mikrokregionální jev. Nezaměstnanost reflektuje nejen charakter ekonomické situace v obci, ale je i současně indikátorem sociální skladby obyvatelstva. Právě vliv sociální skladby obyvatelstva a další kontextové vlivy se ukázaly jako podstatné pro vysvětlení negativního vztahu mezi vývojem

nezaměstnanosti a podporou levice, který se potvrdil v roce 2006. Celkově v tomto období docházelo ke snižování regionálních rozdílů v nezaměstnanosti a nárůst nezaměstnanosti v regionech s dosud převažující podporou pravice jednoduše nevedl k radikální změně ve volebním chování. Práce zároveň ukázala na riziko využívání ukazatelů nezaměstnanosti na úrovni obcí pro měření ekonomické situace jakožto indikátoru pro existenci ekonomického hlasování v intencích teorie racionální volby. Dalším limitem pro využití této teorie je multistranický systém a systém koaličních vlád, kdy není tak snadné jako v systémech dvou hlavních politických stran identifikovat viníka, který stojí za ekonomickým neúspěchem.

Volební chování v regionech má i jiné příčiny, které nemusí souviset s aktuální ekonomickou situací. Podrobněji se jim věnuje práce zaměřená na vliv lokálního kontextu na volební chování v Česku (Mikešová 2019), která se zaměřila prostřednictvím kvalitativních metod na zkoumání kontextuálních vlivů, které byly při zkoumání míry regionální diferenciaci do jisté míry opomíjeny, neboť jsou kvantitativními metodami obtížně dosažitelné. Analýza potvrdila podstatný vliv sociodemografických charakteristik voličů v určitém regionu, na které má však velmi podstatný vliv kontext, zejména historický vývoj dané oblasti. Jako podstatný faktor se ukázala minulá sociodemografická struktura obyvatel, která byla v regionu propojena se specifickou politickou kulturou a hodnotovými orientacemi, které jsou hluboce zakořeněny a které ovlivňují volební preference i v současnosti. Takovým příkladem mohou být bývalé hornické oblasti, které si zachovávají svou převážně levicovou orientaci, a to i přestože se zásadně proměnila socioekonomická skladba obyvatel. Jako další kontextové faktory se ukázaly vliv rodiny a rodinné historie, tradice a zkušenosti formované historickým vývojem určitého regionu. Určitou roli ve formě inspirace hraje úspěšná komunální politika a komunální politici, které voliči osobně znají a kteří pak mohou působit jako názoroví vůdci.

Na komunální politiku a zejména na komunální politiky se zaměřila práce (Čermák, Mikešová 2018), která se zkoumala vliv určitých charakteristik a pravidelností, osobnostních i geografických na vytváření vizí a priorit starosty a starostkami, což je považováno za důležitou součást jejich role a za jeden z indikátorů dobrého lokálního leadershipu (Blondel 1987; Hambleton, Bullock 1996; Leach, Wilson 2000, 2004). Na základě analýzy dat z mezinárodního výzkumu Political Leaders in European Cities (2015) a výzkumu Evropský starosta II (2016) se ukázal významný vliv geografických proměnných (velikost obce a postavení obce na škále město-venkov) na vysvětlení rozdílů. Starostové a starostky primárních i sekundárních center, které jsou významným zdrojem pracovních míst pro obyvatele města i obyvatele okolních obcí, se významně častěji orientují na témata související s ekonomickým růstem, ale i na bezpečnost a boj proti kriminalitě. Velikost obce se ukázala jako významnou

pro priority související s růstem atraktivity obce a se zlepšením místní infrastruktury. Starostové menších obcí se pak se při stanovování priorit rozlišují podle toho, ke které kategorii na škále město-venkov jejich obec patří. Ty v zázemí sekundárních center kladou větší důraz na ochranu životního prostředí, již možná překvapivě tak nečiní starostové a starostky v zázemí sekundárních center. V obou typech těchto obcí si kladou komunální politici za svůj cíl i zlepšit místní infrastrukturu, což může vycházet z tlaku lidí stěhujících se do zázemí měst, což jsou převážně mladí lidé s rodinami, sociálně silnější a vzdělanější (Ouředníček a kol. 2008). Zároveň se potvrdilo, že čím menší obec, tím kladou její vedoucí představitelé větší důraz na zachování místní identity.

Obecní samospráva a starostové a starostky jako její představitelé se dlouhodobě těší nejvyšší důvěře obyvatel (CVVM 2017; Čermák, Stachová 2010; Čermák, Stachová, Mikešová 2016). Práce Čermáka, Stachové a Mikešové (2016) ukázala na základě srovnání dvou krajů Vysočina a Ústeckého kraje, že existují regionální rozdíly v míře důvěry. Důvěra v politické instituce, konkrétně v Poslaneckou sněmovnu, krajská a obecní zastupitelstva úzce souvisí jak s kulturními aspekty života v regionu charakterizovanými proměnými jako všeobecná důvěra, členství v neziskových organizacích a celková spokojenost s životem, tak se spokojeností s výkonem daných politických institucí. Výsledky ukázaly, že existují významné rozdíly v míře důvěry v jednotlivé politické instituce, kdy se největší míře důvěry těší obecní zastupitelstva. Existují však i rozdíly v míře důvěry mezi jednotlivými zkoumanými kraji – krajem Vysočina a krajem Ústeckým. Významným faktorem ovlivňujícím rozdíly mezi kraji je odlišná míra sociálního kapitálu v regionech a rozdíly v míře sociální deprivace.

Poslední práce uvedená v empirické části disertační práce se věnuje geografii reprezentace. Článek Mikešové a Kosteckého (2016) srovnává geografickou reprezentativitu českého parlamentu za první republiky s geografickou reprezentativitou Poslanecké sněmovny po roce 1989 na základě prostorového rozmístění bydliště navržených kandidátů i zvolených poslanců. Výsledky ukazují, že prostorové rozmístění místa bydliště poslanců i jejich změny v čase vypovídají nejen o územní proporcionalitě a geografické reprezentativitě, ale i o měnících se centrech politické moci. Zatímco za první republiky i těsně po roce 1989 měla nejvíce zástupců v parlamentu Praha a v menší míře okresy s největšími městy, tak postupně se tento vzorec mění. Hlavní město ztrácí své dominantní postavení a svou pozici posilují další největší města v pořadí. Analýza potvrdila jasnou decentralizaci a regionalizaci politické moci v Česku, která stojí v protikladu s pozorovaným trendem centralizace moci v ekonomice založené na koncentraci řídicích a rozhodovacích ekonomických subjektů do největších měst, zvláště pak

do Prahy (HAMPL 2007; Blažek, Netrdová 2012). Tento trend souvisí jak s vývojem politiky, tak s klesající důvěrou občanů k politikům a k Poslanecké sněmovně.

Všechny předložené práce zaměřené na různá témata volební geografie poukázaly na význam geografie a geografických proměnných při vysvětlování rozdílů ve volebním chování. Charakteristickým rysem prostorové organizace společnosti je totiž její nerovnoměrnost, která vychází z geografické nerovnoměrnosti přírodních podmínek (HAMPL 2010). Vývoj společnosti lze charakterizovat jako neustálé vytváření (heterogenizace) i překonávání (homogenizace) rozdílností (HAMPL 1996). Spolupůsobení obou typů procesů a jejich synergický efekt vytváří výrazné rozdíly mezi lidmi, sociálními skupinami či územními komplexy (ibid). Tyto rozdíly se pak promítají i do regionální diferenciací volebního chování. Rozdílné volební chování ale nelze vysvětlovat pouze individuálními faktory, ale je třeba uvažovat v širším rámci a vnímat vliv lokálního kontextu na volební chování, respektive je třeba chápat individuální chování obyvatel v kontextu s individuálně vnímaným prostředím (HUCKFELDT, PLUTZER, SPRAGUE 1993).

6. Literatura

AGNEW, J. (1987): *Place and politics. The geographical mediation of state and society.* Allen and Unwin. London.

AGNEW, J. (1996): *Mapping politics: how context counts in electoral geography.* *Political Geography*, 15, 2, 129-146.

AGNEW, J. (2011): *Space and place.* In: AGNEW, J., LIVINGSTONE, D. (eds.): *The SAGE handbook of geographical knowledge.* Sage. London.

ANDERSON, CH. J. (2007): *The End of Economic Voting? Contingency Dilemmas and the Limits of democratic Accountability.* *Annual Review of Political Science*, 10, 271-296.

BÄCK, H., HEINELT, H., MANIER, A. (eds.)(2006): *The European Mayor. Political Leaders in Changing Context of Local Democracy.* Wiesbaden. VS Verlag für Sozialwissenschaften.

BALÍK, S. (2006): *Kontinuita či diskontinuita voličských vzorců? Volební podpora KSČ a KSČM v prostoru dnešního Olomouckého kraje v období 1929-1935 a 1996-2002.* *Evropská volební studia*, 1, 1, 38-60.

BERNARD, J. (2012): *Individuální charakteristiky kandidátů ve volbách do zastupitelstev obcí a jejich vliv na volební výsledky.* *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 48, 4, 613-640.

BERNARD, J. (2015): *Teorie třídně podmíněného hlasování a její souvislosti s prostorovými vzorci volebního chování.* In: KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., POLÁKOVÁ, M., ČERMÁK, D., BERNARD, J., ŠIMON, M.: *Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013.* Sociologický ústav. Praha.

BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T. (2014): *Prostorový kontext volebního chování – jak působí lokální a regionální prostředí na rozhodování voličů.* *Sociologický časopis*, 50, 1, 3-28.

BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T., ŠIMON, M. (2014): *Existují prostorové kontextové vlivy na volební chování i v relativně nacionalizovaném stranickém systému? Příklad Česka.* *Geografie* 119, 3, 240-258.

BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): *Nová fáze regionálního vývoje v ČR.* *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43, 5, 945-965.

BLAŽEK, J., KOSTELECKÝ, T. (1991): *Geografická analýza výsledků parlamentních voleb v roce 1990.* *Geografie*, 100, 2, 78-91.

BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2012): Aktuální tendence lokální diferenciacce vybraných socioekonomických jevů v Česku: směřuje vývoj k větší mozaikovosti prostorového uspořádání? *Geografie*, 117, 3, 266-288.

BLONDEL, J. (1987): *Political Leadership. Towards a General Analysis*. London. Sage.

BOOKS, J., PRYSBY, J. (1991): *Political behavior and the local context*. Praeger Publishers, New York.

BUTLER, D., STOKES, D. (1969): *Political change in Britain: Forces Shaping Electoral Choice*. Maxmillan. London.

CAMPBELL, W. R. (2004): The sources of institutional trust in East and West Germany: civic culture or economic performance? *German Politics*, 13, 3, 401-418.

CAMPBELL, A., CONVERSE, P. E., MILLER, W. E., STOKES, D. E. (1960): *The American Voter*. John Wiley & Sons. Ner York.

CAMPBELL, A., GURIN, G., MILLER, W. E. (1954): *The voter decides*. Row, Peterson and Co. Evanston.

CAPRARA, G. V. (2007): The personalization of modern politics. *European Review* 15, 2, <https://doi.org/10.1017/S1062798707000178>

COX, K. R. (1969): The Voting Decision in a Spatial Context. *Progress in Geography*, +, 81-117.

CHRISTALLER, W. (1933): *Die Zentralen Orte in Süddeutschland*. Jena: G. Fischer.

CLARKE, H., SANDERS, D., STEWART, M., WHITELEY, P. (2004): *Political choice in Britain*. Oxford University Press. Oxford.

CURTICE, J. (1995): Is talking over the garden fence of political import? In: EAGLES, M. (ed.): *Spatial and Contextual modelsin Political research*. London. Taylor and Francis.

CVVM (2017): *Důvěra ústavním institucím v březnu 2017*. Tisková zpráva (online). Centrum pro výzkum veřejného mínění. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/institute-a-politici/duvera-ustavnim-institucim-v-breznu-2017>.

ČERMÁK, D., STACHOVÁ, J. (2010): Zdroje institucionální důvěry v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 46, 5, 683-718.

DALTON, R. J. (2016): *Party identification and its implications*. Oxford research encyclopedia of politics. Oxford University Press. Dostupné z: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-72>

DANĚK, P. (1993): Communist Landscapes of Moravia and Silesia (1925-1992). Scripta Fac. Brun., 23, no. 1: 9-24.

DENVER, D., HANDS, G. (1990): Issues, principles or ideology? How young voters decide. Electoral studies, 9, 1, 19-36.

DOWNS, A. (1957): An Economic Theory of political Action in a Democracy. The Journal of Political Action, 65, 2, 135-150.

EVANS, G. (2000): The continued significance of class voting. Annual Review of POLitical Science, 3, 1, 401-417.

EVANS, G., ANDERSEN, R. (2004): The Political Conditioning of Economic Perceptions: Evidence from the 1992-97 British Electoral Cycle. Working Paper 2004-W9. University of Oxford: Nuffield College Politics.

FLINT, C., TAYLOR, P. (2011): Political Geography. World Economy, Nation-State and Locality. Pearson Education. Routledge. Sixth Edition.

FOREST, B. (2018): Electoral geography: From mapping votes to representing power. Geography Compass, 12, 1-17.

FRIEDMANN, J. (1972): A General Theory of Polarized Development, in: Hansen, N. M.: Growth Centres in Regional Economic Development, Free Press, New York, str. 82-107 (reprint práce z roku 1966).

GARZIA, D. (2013): The Rise of Party/Leader Identification in Western Europe. Political Research Quarterly, 66, 3, 533-544.

GIMPEL, J. G., KARNES, K. A., McTAGUE, J., PEARSON-MERKOWITZ, S. (2008): Distance-Decay in the Political Geography of Friends-and.Neighbors Voting. POLitical Geography, 27, 2, 231-252.

GÓRECKI, M, MARSH, M. (2009): Not just friends and neighbours:the effects of canvassing on vote choice in Ireland. Presented at Panel On"Citizens And Their Representatives - Renewed Ties?" (S7pn137)European Consortium for Political Research General Conference, Potsdam, Sept 10-12, 2009. Dostupné z: <http://povb-ecpr.org/sites/default/files/gorecki%20and%20marsh.pdf> (staženo 22.1.2019)

GREEN, D. P., SHAPIRO, I. (1994): Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications in Political Science. Yale University Press.

HAMBLETON, R., BULLOCK, S. (1996): Revitalising Local Democracy: The Leadership Options Association of District Councils and Local Government Management Board. London. Association of District Councils.

HAMPL, M. (1996): Teorie geografické organizace společnosti. In: HAMPL, M (ed.): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.

HAMPL, M. (2007): Regionální diferenciacie současného socioekonomického vývoje v České republice. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 43, 5, 889-910.

HAMPL, M. (2010): Regionální diferenciacie společnosti: obecné typy vývojových procesů. Geografie, 115, 1, 1-20.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2005): Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. IN: NOVOTNÁ, M.: Problémy periferních oblastí. Praha. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta.

HAVLÍK, V., VODA, P. (2016): The Rise of New Political parties and Re-Alignment of Party Politics in the Czech Republic. Acta Politologica, 8, 2, 119-144.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. (2005): Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou. Working paper č. 10. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně.

HOPKIN, J., C. PAOLUCCI (1999): The business firm model of party organisation: Cases from Spain and Italy. European Journal of Political Research, 35, 307–339.

HUCKFELDT, R., PLUTZER, E., SPRAGUE, J. (1993): Alternative Contexts of Political Behaviour: Churches, Neighborhoods, and Individuals. The Journal of Politics, 55, 2, 365-381.

HUCKFELDT, R., SPRAGUE, J. (1995): Citizens, Politics, and Social Communication. New York: Cambridge University Press.

INGLEHART, R. (1971): The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies. The American Political Science Review, 65, 4, 991-1017.

INGLEHART, R. F. 2008. Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. West European Politics. 31, 1-2, s: 130-146

JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. Geografie, 115, 2, 207- 221.

JANÍCZAK, K. (2015): Phantom borders and electoral behaviour in Poland. Historical legacies, political culture and their influence on contemporary politics. Erdkunde, 69, 2, 125-137.

JEHLIČKA, P., SÝKORA, L. (1991): Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích (1920-1990). Sborník ČGS, 96, 2, 81-95.

- JOHNSTON, M., PHILLIPS SHIVELY, W., STEIN, R. M. (2002): Contextual data and the study of elections and voting behavior: connecting individuals to environments. *Electoral Studies*, 21, 219-233.
- JOHNSTON, R. (1974): Local effects in voting in local election. *Annals of the Association of American Geographers*, 64, 3, 418-429.
- JOHNSTON, R. J., SHELLY, F. M., TAYLOR, P. J. (eds.) (1990): *Development in Electoral Geography*. London: Routledge
- JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M. (eds.) (2000): *The Dictionary of Human Geography*. 4th Edition. Blackwell Publishing.
- JOHNSTON, R. J. (2005): Anglo-American Electoral Geography: Same Roots and Same Goals, but Different Means and Ends?. *Anglo-American Electoral Geography*, 57, 4, 580-587.
- JOHNSTON, R. J., PATTIE, CH., J. (2006): *Putting voters in their place. Geography and elections in Great Britain*. Oxford University Press. New York.
- KATZ, P., MAIER, R. (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of Cartel Party. *Party Politics*, 1, 1, 5-28.
- KIEWET, R., LEWIS-BECK, M. S. (2011): No man is an island: Self-interest, the public interest, and sociotropic voting. *Critical Review*, 23, 3, 303-319.
- KLÍMA, M. (1998): *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice. Radix.
- KOPEČEK, L., SVAČINOVÁ, P. (2015): Kdo rozhoduje v českých politických stranách? Vzestup nových politických podnikatelů ve srovnávací perspektivě. *Středoevropské politické studie*, 17,2, 178–211. doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2015.2.178>
- KING, G. (1996): Why context should not count. *Political Geography*, 15, 2, 159-164.
- KIRCHHEIMER (1966) : The Transformation of Western European Party Systems. In: LA PALOMBARA, J., WEINER, M. (eds.): *Political Parties and Political Development*. New Jersey: Princeton University Press, 177–200.
- KITSCHOLT, H. (1995): Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. *Party Politics*, 1, 4: 447-472.
- KOPEČEK, L. (2005): Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě. IN: STRMISKA, M., HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., CHYTILEK, R.: *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.
- KOPEČEK, L., SVAČINOVÁ, P. (2015): Kdo rozhoduje v českých politických stranách? Vzestup nových politických podnikatelů ve srovnávací perspektivě. *Středoevropské politické studie*, 17, 2, 178-211.

KOSTELECKÝ, T. (1993): Volby očima geografa. In: SÝKORA, L. (ed.): Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha.

KOSTELECKÝ, T. (2001): Vzestup a pád politického regionalismu? Změny na politické mapě v letech 1992-1998 – srovnání České a Slovenské republiky. Sociologický ústav. Praha.

KOSTELECKÝ, T. (2002): Political Parties after Communism: Developments in East-Central Europe. Washington D. C: Woodrow Wilson Center Press.

KOSTELECKÝ, T., ČERMÁK, D. (2004): Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů. Sociologický časopis, 40, 4, 469-487.

KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., POLÁKOVÁ, M., ČERMÁK, D., BERNARD, J., ŠIMON, M. (2014): Koho volí vaši sousedé? Prostorové vzorce volebního chování na území Česka od roku 1920 do roku 2006, jejich změny a možné příčiny. Sociologické nakladatelství, Praha.

KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., POLÁKOVÁ, M., ČERMÁK, D., BERNARD, J., ŠIMON, M. (2015): Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992-2013. Sociologický ústav. Praha.

KOUBA, K. (2007): Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy. Sociologický časopis, 43, 5, 1017-1037.

KOWALSKI, M. (2003): Polaryzacje zachowań wyborczych w Polsce jako rezultat cywilizacyjnego rozdarcia kraju. In: KOWALSKI, M. (ED.): Przestrń wyborcza Polski. PAN, Warszawa, 11-48.

KREBHEIL, E. (1916): Geographic influences in British elections. Geographical review, 2, 419-432.

KRIVÝ, V. (1999): Územné celky a skupiny obcí v parlamentních volbách 1998. Sociológia, 31, 1, 51-77.

KUBÁT, M. (2004): Politická aktéři – zájmové skupiny a politické strany. In: CABADA, L., KUBÁT, M. et al.: Úvod do studia politické vědy. Eurolex Bohemia. Praha.

KUNŠTÁT, D. (2006): Stranická identifikace českých voličů. In: KUNŠTÁT, D. (ed.). České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. s. 139-153.

LATNER, M., McGANN (2005): Geographical representation under proportional representation: The cases of Israel and the Netherlands. Electoral studies, 24, 709–734.

LAZARSELD, P. F., BERELSON, B., GAUDET, H. (1948): *The People's Choice: How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.

LEACH, S., WILSON, D. (2000): *Local Political Leadership*. Bristol: Policy Press.

LEACH, S., WILSON, D. (2004): *Urban Elites in England: New Models of Executive Governance*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28, 1, 134–149.

LOWNDES, V., LEACH, S. (2004): *Understanding Local Political Leadership: Constitutions, Contexts and Capabilities*. *Local Government Studies*, 30, 4, 557–575.

LEIB, J., QUINTON, N. (2011): *On the Shores of the „Moribund Backwater“?: Trends in Electoral Geography research since 1990*. In: WARF, B., LIEB, J. (eds.): *Revitalizing Electoral Geography*. Ashgate Publishing.

LEWIS-BACK, M. S., JACOBY, W. G, NORPOTH, H., WEISBERG H. F. (2008): *The American Voter Revisited*. The University of Michigan Press.

LEWIS-BACK, M. S., PALDAM, M. (2000): *Economic Voting: An Introduction*. *Electoral Studies*, 19, 2-3, 113-121.

LIJPHART, A. (1990): *Dimensions of Ideology in European Party Systems*. In: MAIR P. (ed.): *The West European party system*. Oxford: Oxford University Press, 253-266.

LINEK, L., LYONS, P. (2007): *Povaha a zdroje stranické identifikace*. In: LEBEDA, T., LINEK, L., LYONS, P., VLACHOVÁ, K. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 147–175.

LINEK, L. (2009): *Jak měřit stranickou identifikaci?* *Data a výzkum - SDA Info*, Vol. 3, No. 2: 187-210.

LINEK, L. (2012): *Voliči a volby 2010*. Sociologické nakladatelství. Praha.

LINEK, L. (2013): *Kam se ztratili voliči? Vysvětlení vývoje volební účasti v České republice v letech 1990-2010*. CDK. Brno.

LINEK, L., LYONS, P. (2013): *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990-2010*. Sociologické nakladatelství. Praha

LINEK, L., LYONS, P. (2007): *Zdroje a motivace volební účasti*. In: LEBEDA, T., LINEK, L., LYONS, P. et al.: *Voliči a volby 2006*. Sociologický ústav. Praha.

LINEK, L., VOŽENÍLKOVÁ, M. (2017): *Strany na ústupu, lídři na vzestupu? Personalizace volebního chování v České republice*. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 53, 2, 147-180.

- LINEK, L., CHYTILEK, R., EIBL, O. (2016): Obrana, akvizice, či nesoutěž? Jak se měnila podoba a intenzita soutěže mezi českými stranami v letech 2006-2014? *Sociologický časopis* 52, 5, 647-677.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (eds.) (1967): *Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York. The Free Press.
- LYONS, P., LINEK, L. (2010): Party system nationalisation and non-uniform vote switching. Evidence from the Czech Republic. *Sociologický časopis*, 46, 3, 375-399.
- MADLEŇÁK, T. (2010): Hlavné trendy výskumu v súčasnej volebnej geografii“. *Geografický časopis/Geographical journal* 62 (2):127-145.
- MADLEŇÁK, T. (2012): *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998-2010)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie ved.
- MADLEŇÁK, T., BALÁŽOVIČ, Ľ. (2018): Politické preferencie miest na Slovensku v parlamentných voľbách 1929. *Geografie*, 123, 1, 107-140.
- MAIR, P., MUDDE, C. (1998): The Party Family and Its Study. *Annual Review of Political Science*, 1, 211-229.
- MALCOVÁ, K. (2012): Lokální aspekt volební podpory kandidátů do Senátu Parlamentu ČR. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 48, 2, 283-313.
- MARSH, M. (2002): Electoral Context. *Electoral Studies*, 21, 207-217.
- MAŠKARINEC, P. (2013): Prostorová analýza prezidentských voleb v České republice v roce 2013. *Sociológia* 45, 5, 435-469.
- MAŠKARINEC, P. (2014): *Volební geografie Libereckého kraje 1992–2010. Voličské chování z pohledu explorační prostorové analýzy dat (ESDA)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- MAŠKARINEC, P. (2017): A Spatial Analysis of Czech Parliamentary Elections, 2006-2013. *Europe-Asia Studies*, 69, 3, 426-457.
- MILLER, W. L. (1991): Party identification, realignment, and party voting: Back to the basics. *The American Political Science Review*, 85, 2, 557-568.
- MISHLER, W., ROSE, R. (2001): What are origins of political trust? Testing institutional and cultural theories in post-communist societies. *Comparative Political Studies*, 34, 1, 30-62.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 44, 2, 321-348.

- NAIRN, T. (1977): The break-up of Britain. London:New Left Books.
- NAXERA, V. (2013): The Never-ending Story: Czech Governments, Corruption and Populist Anti-Corruption Rhetoric (2010–2018), *Politics in Central Europe*, 14, 3, 31-54.
- NIEMI, R. G., WEISBERG, H. F. (2001): Controversies in voting behavior (4th ed.). Washington, DC. Congressional Quarterly Press.
- NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciacie obcí v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 47, 4, 717-744.
- NOVÝ, M. (2013): Volební účast a její determinanty ve starých a nových demokraciích Evropy. *Sociológia*, 45, 2, 195-228.
- OSIPIAN, A. L., OSIPIAN, A. L. (2012): Regional Diversity and Divided Memories In Ukraine. Contested Past as Electoral Resource, 2004-2010. *East European Politics and Societies*, 26, 3, 616-642.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39, 2, 235-253.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., MACEŠKOVÁ, M., NOVÁK, J., PULDOVÁ, P., RAMPORTL, D., CHUMAN, T., ZELENDOVÁ, S., KUNCOVÁ, I. (2008): Suburbanizace (online). Praha. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. Urbánní a regionální laboratoř. Dostupné z: http://suburbanizace.cz/odborne_brozura_down.htm
- PATTIE, CH. J., JOHNSTON, R. J. (2000): People who talk together vote together: An exploration between voting, class, attitudes, and the core. Periphery division of Great Britain 1979-1987. *Annals of the Association of American Geographers*, 90, 1, 41-66.
- PINK, M. (2006): Volební geografie České republiky. In: DANČÁK, B., HLOUŠEK, V.(eds.): *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno: MU/MPÚ, s. 158-176.
- PINK, M. (2010): Volební geografie. In: BALÍK, S. a kol.: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, s. 209-234.
- PINK, M., EIBL, O., HAVLÍK, V., MADLEŇÁK, T., SPÁČ, P., VODA, P. (2012): Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny. CDK. Brno.
- REYNOLDS, D. R. (1990): Whither electoral geography? A critique. In: JOHNSTON, R. J., SHELLEY, F. M., TAYLOR, P. J. Taylor (eds): *Developments in Electoral Geography*. London: Routledge, 22–35.
- ŘEHÁKOVÁ, (1999): Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 35, 311-334.

SAUER, C. O. (1918): Geography and the Gerrymander. *American Political Science Review* 12, 403–26.

SCHULTEN, S. (2012): *Mapping thenation: History and cartography in nineteenth-century America*. Chicago, London: University of Chicago Press.

SCHMITT, H., HOLMBERG, S. (1995): Political Parties in Decline? In: KLINGEMANN, H. D., FUCHS, D. (eds.): *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press, 95-133.

SELB, P., MUNZERT, S. (2018): Examining a Most Likely Case for Strong Campaign Effects: Hitler's Speeches and the Rise of the Nazi Party, 1927-1933. *American Political Science Review*: 1-17.

SELLERS, J. M. (2002): *Governing from below*. Cambridge University Press. Cambridge.

SIEGFRIED, A. (1913): *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la Troisième République*. Paris: A. Colin.

SIMON, H. A. (1982): *Models of bounded rationality: Empirically grounded economic reason*, Vol. 3, MIT Press.

SMITT, H., HOLMBERG, S. (1995): Political Parties in Decline? In: KLINGEMANN, H.-D., FUCHS, D. (eds.). *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press, 95–133.

SMITH, M., MATĚJŮ, P. (2011): Restratifikace české politiky. Vývoj třídně podmíněného volebního chování v České republice v letech 1992-2010. *Sociologický časopis*, 47, 1, 33-59.

SVAČINOVÁ, P. (2013): Ekonomické hlasování a odpovědnost vládních stran ve střední Evropě. *Středoevropské politické studie*, XV, 2-3, 77-100.

SWEETING, D. (2002): Leadership in Urban Governance: the Mayor of London. *Local Government Studies*, 28, 1, 3-20.

ŠARADÍN, P. (2003): Územní podpora KDU-ČSL ve volbách. *Politologická revue* 9, 2, 45-64.

ŠARADÍN, P. (2006): Analýza volební podpory České strany sociálně demokratické a Občanské demokratické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR. In: NĚMEC, J., ŠŮSTKOVÁ, M. (eds.): III. kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006. Praha/Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, s. 238-251.

ŠIMON, M. (2015): Measuring phantom borders: The case of Czech/Czechoslovakian electoral geography. *Erdkunde*, 69, 2, 139-150.

TAM CHO, W., GIMPEL, J.G., DYCK, J.J. (2006): Residential Concentration, Socialization, and Voter Turnout. *Journal of Politics*, 68, 1, 156-167.

- TAYLOR, P. J., JOHNSTON, R. J. (1979): *Geography of Elections*. London. Punguin Books
- TAYLOR, P. J. (1987): *Political Geography. World Economy, Nation State and Locality*. New York. Longman Scientific & Technical. John Wiley & sons.
- USLANER, E. M. (1989): Looking forward and looking backward: Prospective and retrospective voting in the 1980 federal elections in Canada. *British Journal of Political Science*, 19, 4, 495-513.
- VENTURA, R. (2001): Family Political Socialization in Multiparty Systems. *Comparative Political Studies*, 34, 6, 666-691.
- VLACHOVÁ, K. (2000): *Stranická identifikace v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- VLACHOVÁ, K. (2003): Dynamika pozitivní a negativní stranické identifikace v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39: 487–508.
- VLACHOVÁ, K. (2012): Volební neúčast: kdo nešel k volbám? In: LINEK, L. (ed.): *Voliči a volby 2010*. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 49-62.
- VOBECKÁ, J. (2009): Dojížďkový přístup k vymezení městského, příměstského a venkovského obyvatelstva v České republice. *Demografie*, 50, 1, 14-23.
- VOBECKÁ, J. (2010): *Spatial Dynamics of the Population in the Czech Republic (1989-2007)*. PhD. Thesis. Université de Bourgogne.
- VODA, P., PINK, M. (2009): Kandidáti v poslaneckých volbách. Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PS ČR v roce 2006. *Středoevropské politické studie*, XI, 2-3, 165-180.
- VODA, P. (2011): Geografie volební podpory KDU-ČSL 1920 až 2010. *Evropská volební studia*, 6, 2, 104-127.
- VODA, P. (2014): *Jaká je role postkomunismu? Volební geografie České republiky a republiky Rakousko v letech 1990-2013*. Disertační práce. Masarykova univerzita. Přírodovědecká fakulta. Brno.
- WARF, B., LEIB, J. (2011): *Revitalising Electoral Geography*. Ashgate, Farnham.
- WRIGHT, J. R. (2012): Unemployment and the Democratic Electoral Advantage. *American Political Science Review*, 106, 4, 685-702.
- ZARYCKI, T. (1999): *The new Electoral Geography of Central Europe*. Research Support Scheme. Staženo 16.2.2012 <http://www.iss.uw.edu.pl/zarycki/pdf/RSS2.pdf>

ZARYCKI, T. (2000): Politics in the periphery: political cleavages in Poland interpreted in their historical and international context. *Europa-Asia studies*, 52, 851-873.

ZARYCKI, T. (2015): The electoral geography of Poland: between stable spatial structures and their changing interpretations. *Erdkunde*, 69, 2, 107-124.

7. Soubor publikovaných textů